

# **SAPARD - wybrane efekty realizacji pomocy przedakcesyjnej w Polsce**

©Copyright by Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa

Tekst przygotowano w Departamencie Analiz Działalności i Rozwoju ARiMR

Redakcja techniczna i projekt okładki:  
Biuro Promocji i Wydawnictw ARiMR

Warszawa 2006

Wydawca:

**Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa**

Al. Jana Pawła II 70

00-175 Warszawa

[www.arimr.gov.pl](http://www.arimr.gov.pl)

Bezpłatna infolinia : 0 800 38 00 84

**ISBN 83 – 87381 – 81 – 0**

Skład, przygotowanie do druku i druk:

**Polska Wytwórnia Papierów Wartościowych**

Ul. R. Sanguszki 1

00-222 Warszawa

# Spis treści

<b>1. Wstęp .....</b>	<b>5</b>
<b>2. Podsumowanie realizacji Programu SAPARD w Polsce .....</b>	<b>7</b>
2.1. Podstawowe informacje o Programie SAPARD .....	7
2.2. Przygotowania do realizacji Programu SAPARD z perspektywy ARiMR .....	8
2.3. Główne wyniki Programu .....	10
2.4. Opis poszczególnych działań i ich rezultaty .....	12
2.5. Problemy napotkane w trakcie realizacji Programu – usprawnienia i modyfikacje .....	20
<b>3. Inwestycje w gospodarstwach rolnych i różnicowanie działalności gospodarczej na wybranych przykładach. ....</b>	<b>23</b>
<b>4. Przykłady inwestycji zrealizowanych w poszczególnych województwach .....</b>	<b>29</b>
4.1. Makroregion środkowozachodni .....	31
Województwo wielkopolskie .....	31
Województwo kujawsko-pomorskie .....	33
4.2. Makroregion środkowowschodni .....	35
Województwo łódzkie .....	35
Województwo mazowieckie .....	37
Województwo podlaskie .....	39
Województwo lubelskie .....	41
4.3. Makroregion południowo-wschodni .....	44
Województwo świętokrzyskie .....	44
Województwo podkarpackie .....	47
Województwo małopolskie .....	49
Województwo śląskie .....	50
4.4. Makroregion południowo-zachodni .....	53
Województwo dolnośląskie .....	53
Województwo opolskie .....	56
Województwo lubuskie .....	58
4.5. Makroregion północny .....	60
Województwo zachodniopomorskie .....	60
Województwo pomorskie .....	62
Województwo warmińsko-mazurskie .....	65
<b>5. Zakończenie .....</b>	<b>67</b>

## **1. WSTĘP**

Od początku pojawienia się w Polsce możliwości wykorzystania funduszy przedakcesyjnych, program SAPARD wzbudzał znaczące zainteresowanie wielu środowisk. Wybór działań, absorpcja środków, przygotowanie beneficjentów, system wdrożeniowy, wreszcie zainteresowanie samych beneficjentów – wszystkie te aspekty były wielokrotnie drobiazgowo opisywane w prasie, publikacjach naukowych i broszurach informacyjnych.

Niniejsza publikacja ma za zadanie podsumowanie realizacji czterech działań inwestycyjnych SAPARD, wdrażanych w Polsce. Zawiera ona kompendium informacji liczbowych podsumowujących kolejne etapy realizacji poszczególnych działań, jak również ich wymiar regionalny. Drugim, nie mniej ważnym zadaniem niniejszego opracowania, jest przybliżenie czytelnikowi przykładów konkretnych projektów i inwestycji, zrealizowanych przy udziale środków SAPARD.

Fundusze przedakcesyjne, a obecnie również inne środki pomocowe z funduszy UE, przeznaczone dla wsi i rolnictwa, najczęściej postrzegane są przez ogół społeczeństwa jako finansowe wsparcie dla rolników i mieszkańców obszarów wiejskich. Tymczasem, poprzez realizację określonych celów i priorytetów, środki pomocowe mają znacznie szerszy aspekt. Ze współfinansowanych w ramach Programu SAPARD projektów i inwestycji korzystają szerokie grupy społeczne, a ich efekty mogą być mierzone w skali gospodarki lokalnej, a nierzadko regionalnej. Dla wsi, gminy i społeczności lokalnych projekty w zakresie różnicowania działalności, realizowane w ramach SAPARD, stanowią nierzadko źródło miejsc pracy, wpływają na wzrost atrakcyjności terytorium, przyciągają turystów krajowych i zagranicznych, a także kolejnych inwestorów.

Inwestycje realizowane w gospodarstwach rolnych mają duże znaczenie z punktu widzenia konsumenta żywności. Gwarantują podniesienie bezpieczeństwa żywnościowego i higieny, wzrost jakości surowca, przekładają się na warunki dobrostanu zwierząt gospodarskich.

Poprzez zamieszczone w niniejszej publikacji przykłady inwestycji, chcielibyśmy uświadomić czytelnikowi, że rolnictwo i obszary wiejskie są producentami nie tylko surowców rolnych, ale także szeregu dóbr publicznych, których odbiorcą może być każdy z nas.



## 2. PODSUMOWANIE REALIZACJI PROGRAMU SAPARD W POLSCE

### 2.1. Podstawowe informacje o Programie SAPARD

SAPARD – Specjalny Akcesyjny Program na rzecz Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich (ang. *Special Accession Programme for Agriculture and Rural Development*) został ustanowiony przez Komisję Europejską w celu wsparcia 10 państw kandydujących do Unii Europejskiej w rozwiązywaniu priorytetowych problemów związanych z procesami dostosowawczymi w rolnictwie i wdrażaniem tzw. *acquis communautaire* (zbiór aktów prawnych UE). Realizacja Programu SAPARD stanowiła ważny etap przygotowań instytucji i beneficjentów krajów kandydujących do korzystania z Funduszy Strukturalnych<sup>1</sup> oraz Wspólnej Polityki Rolnej<sup>2</sup> po przystąpieniu do Unii Europejskiej.

W Polsce Program jest realizowany na podstawie przygotowanego przez MRiRW i zatwierdzonego przez Komisję Europejską 18 października 2000 r. **Programu Operacyjnego SAPARD**. Program SAPARD finansowany jest z budżetu Unii Europejskiej, środków publicznych budżetu państwa i samorządów oraz środków prywatnych beneficjentów. Całkowity budżet Programu wynosił początkowo 944 mln euro z czego 708,2 mln stanowiły środki unijne, a 235,8 mln euro – środki krajowe. Po otrzymaniu zgody KE na przesunięcie części środków z Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW)<sup>3</sup>, ze względu na duże zainteresowanie Programem, budżet SAPARDu wzrósł do 1084 mln euro.

---

<sup>1</sup> Fundusze Strukturalne są instrumentami Polityki Strukturalnej Unii Europejskiej. Ich zadaniem jest wspieranie restrukturyzacji i modernizacji gospodarek krajów UE. W ten sposób wpływa się na zwiększenie spójności ekonomicznej i społecznej Unii. Fundusze kierowane są do tych sektorów gospodarki i regionów, które bez pomocy finansowej nie są w stanie dorównać do średniego poziomu ekonomicznego w UE. Polityka Strukturalna i Fundusze mają pomóc władzom centralnym i regionalnym słabiej rozwiniętych regionów w rozwiązaniu ich najważniejszych problemów gospodarczych. Obecnie istnieją cztery Fundusze Strukturalne: Europejski Fundusz Społeczny, Europejski Fundusz Orientacji i Gwarancji Rolnej, Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego, Finansowy Instrument Orientacji Rybołówstwa

<sup>2</sup> Wspólna Polityka Rolna (WPR) jest zintegrowanym systemem pomocy rolnictwu we wszystkich krajach Unii Europejskiej. W ramach WPR, Agencja udziela pomocy w formie płatności bezpośrednich do gruntów rolnych, finansuje działania „Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich”, wspiera grupy producentów owoców i warzyw oraz udziela pomocy w ramach Wspólnej Organizacji Rynku Rybnego.

<sup>3</sup> Plan Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW) jest dokumentem operacyjnym, określającym cele, priorytety i zasady wspierania zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich na lata 2004-2006. PROW, przygotowany został przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi i jest wdrażany na terenie całego kraju przez Agencję Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa jako akredytowaną Agencję Płatniczą. Agencja Płatnicza jest odpowiedzialna między innymi za realizację zadań związanych z udzielaniem pomocy finansowej wspierającej działania określone w PROW, w tym za przyjmowanie, obsługę i zatwierdzanie wniosków o pomoc, dokonywanie i księgowanie płatności, monitoring i kontrole.

Zadania Programu SAPARD zostały ujęte w następujących działaniach:

**Działanie 1: *Poprawa przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych i rybnych***

**Działanie 2: *Inwestycje w gospodarstwach rolnych***

**Działanie 3: *Rozwój i poprawa infrastruktury obszarów wiejskich***

**Działanie 4: *Różnicowanie działalności gospodarczej na obszarach wiejskich***

**Działanie 6: *Szkolenia zawodowe***

**Działanie 7: *Pomoc techniczna.***

Do zarządzania powyższymi działaniami została wybrana Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa jako Agencja SAPARD.

## **2.2. Przygotowania do realizacji Programu SAPARD z perspektywy ARiMR**

Z dzisiejszej perspektywy, Program SAPARD pełni w wymiarze finansowym nieporównanie mniejszą rolę w stosunku do innych działań Agencji, które podjęto po wejściu Polski do Unii Europejskiej. Z drugiej strony, to właśnie ten Program uruchomił lawinę zmian w tej organizacji i w ogromnym stopniu przyczynił się do jej obecnego kształtu oraz sposobu realizacji zadań. ARiMR powołana w 1994 r. funkcjonowała jako instytucja jednoszczeblowa.

Na przełomie 1999/2000, w wyniku przygotowań do Programu SAPARD, powołano 16 oddziałów regionalnych, w których utworzone zostały biura SAPARD. Poza przygotowaniem organizacyjnym, konieczne było stworzenie systemu procedur wdrożeniowych i płatniczych, które stanowiły połączenie zasad obowiązujących w dwóch różnych sekcjach Europejskiego Funduszu Orientacji i Gwarancji Rolnej – Sekcji Gwarancji i Sekcji Orientacji EFOiGR<sup>4</sup> – instrumentu finansującego sektor

---

<sup>4</sup> Europejski Fundusz Orientacji i Gwarancji Rolnej powstał w 1964 roku na mocy Traktatu ustanawiającego Europejską Wspólnotę Gospodarczą (1957). Zajmuje się wspieraniem przekształceń struktury rolnictwa oraz wspomaganie rozwoju obszarów wiejskich. Na Europejski Fundusz Orientacji i Gwarancji Rolnej jest przeznaczana największa część budżetu Unii Europejskiej (ok. 40%). Ponadto środki Funduszu pochodzą z opłat nakładanych na importowane spoza Unii Europejskiej produkty rolne. EAGGF składa się z dwóch sekcji: Sekcji Gwarancji, która finansuje Wspólną Politykę Rolną (zakupy interwencyjne produktów rolnych, dotacje bezpośrednie dla rolników, instrumenty towarzyszące) oraz Sekcji Orientacji, która wspiera przekształcenia w rolnictwie w poszczególnych państwach UE i jest instrumentem polityki strukturalnej.

rolny i rozwój obszarów wiejskich w UE. Bardzo szczegółowa kontrola wydatków w ramach Programu SAPARD, która była wynikiem zastosowania połączonej zasady z Sekcji Gwarancji i Orientacji nie ułatwiała przygotowań do tego Programu, który okazał się jednym z trudniejszych instrumentów wdrażanych przez ARiMR. Z drugiej strony pozytywne przejście tego „egzaminu” oznaczało, że realizacja kolejnych programów, przynajmniej w zakresie projektowania zasad wdrożeniowych będzie łatwiejsza oraz poparta dotychczasowym doświadczeniem.

Poza pracami nad procedurami dla Programu SAPARD, od roku 2000 Agencja rozpoczęła prace nad budową Systemu Informatycznego do obsługi Programu oraz uruchomiono szkolenia dla pracowników Agencji.

ARiMR sprawowała również nadzór nad przygotowaniem merytorycznym i organizacyjnym instytucji, którym delegowano część zadań, tj.:

- Fundacji Programów Pomocy dla Rolnictwa (FAPA), której delegowano funkcję wdrożeniową i autoryzacji płatności dla Działań 6 i 7;
- Krajowego Centrum Doradztwa, Rozwoju Rolnictwa i Obszarów Wiejskich, któremu delegowano funkcje oceny ekonomiczno-technicznej projektów w Działaniach 2 i 4.

W 2001 r. działania ARiMR koncentrowały się na wypełnianiu rekomendacji i zaleceń wynikających z przeprowadzanych audytów zewnętrznych, które były jednym z elementów procesu akredytacji. W tym samym roku Agencja otrzymała Krajowy Akt Akredytacji, który otworzył kolejny proces akredytacyjny, realizowany tym razem z poziomu służb audytowych Komisji Europejskiej.

Rok 2002 stał pod znakiem dalszych prac związanych z akredytacją<sup>5</sup>, w którym też uruchomiono pierwsze trzy działania pomocowe, zatwierdzone do wdrażania przez Komisję Europejską.

Zaawansowanie prac nad Programem wiązało się z potrzebą poinformowania potencjalnych beneficjentów o możliwościach uzyskania wsparcia. Mając na uwadze wysokie wymagania proceduralne związane z ubieganiem się o pomoc, Agencja zaprojektowała i zrealizowała cykl szeroko zakrojonych spotkań informacyjnych dla potencjalnych beneficjentów Działań 1, 2 i 3. W przypadku Działania 1 „Poprawa przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych i rybnych” zorganizowano 54 spotka-

---

<sup>5</sup> Akredytacja oznacza nabycie uprawnień do pełnienia określonych funkcji, w tym przypadku funkcji Agencji SAPARD.

nia informacyjne, w których uczestniczyło 890 podmiotów. Dla osób zainteresowanych Działaniem 2 „Inwestycje w gospodarstwach rolnych” Agencja zorganizowała 566 spotkań (odbyły się w każdym powiecie), w których uczestniczyło blisko 20 000 osób. W mniejszym zakresie podjęto działania informacyjne na rzecz potencjalnych beneficjentów Działania 3, choć i w tym przypadku odbyło się 19 szkoleń, zorganizowanych przez FAPA, w ramach umowy z ARiMR. Uzupełnienie dla powyższych szkoleń stanowiły dodatkowe spotkania, organizowane przez Oddziały Regionalne ARiMR, które przeprowadzono w momencie uruchomienia pierwszych terminów naboru wniosków (56 szkoleń w okresie lipiec/sierpień 2002 r.). Poza spotkaniami informacyjnymi, Agencja przygotowała kilkadziesiąt tysięcy broszur informacyjnych na temat wdrażanych działań, uruchomiła infolinię telefoniczną oraz zamieściła na stronie internetowej sekcję „pytania i odpowiedzi”.

### **2.3. Główne wyniki Programu**

W lipcu 2002 r. ARiMR uruchomiła realizację Programu SAPARD, zapraszając wszystkich zainteresowanych do ubiegania się o środki w ramach trzech działań pomocowych:

Działanie 1: *Poprawa przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych i rybnych*

Działanie 2: *Inwestycje w gospodarstwach rolnych*

Działanie 3: *Rozwój i poprawa infrastruktury obszarów wiejskich*

Ostatnie z działań wdrażanych przez ARiMR czyli Działanie 4 „Różnicowanie działalności gospodarczej na obszarach wiejskich”, ze względu na późniejszą akredytację, zostało uruchomione w grudniu 2003 r. Zawieranie umów w ramach wszystkich działań zostało zakończone 15 sierpnia 2004 r.

W ciągu dwóch lat wnioski do Agencji złożyło ponad 31 tysięcy podmiotów. Przyjęte wnioski podlegały wstępnej kontroli w zakresie spełniania kryteriów formalnych, dlatego część z nich nie była poddana dalszej ocenie. Ostatecznie zarejestrowano 27 761 wniosków o środki w wysokości 6,039 mld zł, a Agencja podpisała 24 431 umów finansowych na łączną kwotę 4,779 mld zł. Oznacza to, że 88% zarejestrowanych wniosków otrzymało dofinansowanie.

TABELA 1. Realizacja Programu SAPARD (dane wg stanu na dzień 31.12.2005 r.)

Województwo	Liczba zarejestrowanych wniosków	Kwota wniosków w tys. zł	Liczba zawartych umów	Kwota umów w tys. zł
dolnośląskie	887	219 931,2	716	160 114,6
kujawsko-pomorskie	1 898	370 566,3	1 716	300 230,9
lubelskie	2 479	421 547,9	2 296	373 444,9
lubuskie	532	161 350,8	438	116 620,6
łódzkie	1 819	413 413,8	1 585	331 206,5
małopolskie	2 296	467 603,1	1 910	367 981,6
mazowieckie	4 611	708 300,4	4 336	578 663,7
opolskie	570	137 095,2	466	103 093,2
podkarpackie	1 424	359 131,5	1 300	317 604,9
podlaskie	1 272	297 490,1	1 044	243 541,1
pomorskie	1 496	352 453,6	1 277	243 189,7
śląskie	1 166	416 190,8	969	338 447,4
świętokrzyskie	2 114	288 802,9	1 856	248 444,3
warmińsko-mazurskie	1 108	327 341,9	908	228 131,8
wielkopolskie	3 457	877 626,2	3 097	659 151,4
zachodniopomorskie	632	220 657,0	517	169 190,4
<b>SUMA</b>	<b>27 761</b>	<b>6 039 502,7</b>	<b>24 431</b>	<b>4 779 057,0</b>

Zainteresowanie beneficjentów programem SAPARD sprawiło, że środki okazały się niewystarczające w stosunku do złożonych i pozytywnie ocenionych wniosków. Komisja Europejska przychyliła się do wniosku Polski o powiększenie puli środków przez przeniesienie części środków z Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich w kwocie 140 mln euro. Z tych środków dofinansowane zostaną inwestycje w ramach Działania 2 i Działania 4.

Realizacja płatności w ramach Programu SAPARD musi zostać zakończona przed 31 grudnia 2006 r. Do dnia 31 grudnia 2005 r. w ramach czterech działań inwestycyjnych ARiMR zrealizowała płatności na kwotę 3,956 mln zł, co stanowi ok. 82% połączonego limitu finansowego.



jącym przed polskimi przetwórcami. Działanie to miało więc do spełnienia dwie ważne funkcje – znaczne wsparcie finansowe na realizację wymienionych celów oraz upowszechnienie potrzeby działań dostosowawczych wśród przedsiębiorstw planujących utrzymanie i rozwijanie działalności na rynku unijnym.

W Działaniu 1 wspierano podmioty prowadzące działalność gospodarczą w zakresie:

- przetwórstwa mleka, uboju zwierząt rzeźnych, rozbioru mięsa lub jego przetwórstwa, ryb i innych organizmów wodnych (Schemat 1.1),
- przetwórstwa owoców i warzyw (Schemat 1.2).

Ponadto pomoc dla przetwórstwa udzielona była grupom producentów rolnych lub ich związkom, prowadzącym działalność w zakresie produkcji: mleka, żywca lub mięsa, ryb i innych organizmów wodnych, owoców i warzyw. Docelowo w ramach każdego schematu, wsparcie dotyczyło 50% kosztów kwalifikowanych<sup>6</sup>. W schemacie 1.1. można było uzyskać 6 mln zł pomocy, a po zmianach 10 mln zł. W schemacie 1.2 można było uzyskać 1,1 mln zł, a po zmianach również jak w schemacie 1.1 – 10 mln zł. Grupy producentów rolnych mogły otrzymać wsparcie do 1,1 mln zł.

ARiMR przyjmowała wnioski o pomoc w siedmiu turach, rozłożonych w prawie 1,5 rocznym okresie. Pierwsze wnioski przyjmowano od 17 lipca 2002 r., a ostatnie na przełomie grudnia i stycznia 2003/2004. O pomoc w ramach Działania 1, ubiegało się w sumie ponad 1700 przedsiębiorstw z sektora rolno-spożywczego oraz dokonano rejestracji 1516 wniosków. Beneficjenci byli zainteresowani przede wszystkim dostosowaniem swoich przedsiębiorstw do wymogów sanitarno-weterynaryjnych UE. Agencja podpisała umowy finansowe z 1 342 podmiotami na kwotę 1,7 mld zł. Oznacza to, że ponad  $\frac{3}{4}$  złożonych projektów uzyskało unijne dofinansowanie. Program cieszył się największym powodzeniem wśród przetwórców działających w sektorze mięsny (781 zarejestrowanych wniosków – 51,51% wszystkich zarejestrowanych wniosków w ramach Działania). Największa ilość wnioskodawców pochodziła z województwa wielkopolskiego (249 zarejestrowanych wniosków).

---

<sup>6</sup> Początkowo, procentowy poziom dofinansowania różnił się w zależności od schematu, ale został ujednoczony w kwietniu 2003 r. do poziomu 50% dla wszystkich schematów. Wspomniane koszty kwalifikowane to koszty ponoszone przez beneficjenta, niezbędne dla realizacji projektu, które zostały uwzględnione w budżecie projektu, spełniają wymogi efektywnego zarządzania finansami, zostały poniesione po podpisaniu umowy z Beneficjentem Końcowym, są poparte stosownymi dokumentami oraz zgodne z przepisami Unii Europejskiej i krajowymi.

TABELA 2. Realizacja Programu SAPARD w Działaniu 1  
(dane wg stanu na dzień 31.12.2005 r.)

Województwo	Liczba zarejestrowanych wniosków	Kwota wniosków w tys. zł	Liczba zawartych umów	Kwota umów w tys. zł
dolnośląskie	50	34 091,3	47	32 936,3
kujawsko-pomorskie	99	110 258,0	93	98 325,5
lubelskie	88	125 674,1	80	115 938,0
lubuskie	47	56 785,4	40	36 935,4
łódzkie	116	176 813,5	99	150 389,8
małopolskie	103	105 282,8	93	81 459,2
mazowieckie	173	245 623,5	147	206 172,1
opolskie	38	44 661,7	32	36 780,1
podkarpackie	61	55 848,4	51	43 212,6
podlaskie	70	116 468,6	63	111 642,0
pomorskie	111	131 650,9	93	98 908,4
śląskie	121	157 548,8	109	146 965,0
świętokrzyskie	43	51 936,3	40	50 239,7
warmińsko-mazurskie	90	127 217,5	80	107 618,1
wielkopolskie	249	362 216,4	226	280 662,8
zachodniopomorskie	57	104 307,4	49	82 396,7
<b>SUMA</b>	<b>1 516</b>	<b>2 006 384,6</b>	<b>1 342</b>	<b>1 680 581,7</b>

Do końca grudnia 2005 r. Agencja zrealizowała płatności w wysokości 1,1 mld zł, co stanowi ok. 68% wykorzystania limitu finansowego. Najwięcej środków przekazano dotychczas firmom z województwa warmińsko-mazurskiego.

## Działanie 2: Inwestycje w gospodarstwach rolnych

Działanie to było kierowane do indywidualnych rolników, którzy dzięki temu instrumentowi mogli zmodernizować i uzupełnić wyposażenie swoich gospodarstw oraz dostosować warunki produkcji do wymogów *acquis communautaire*. ARIMR przyjmowała wnioski od beneficjentów w trybie ciągłym od 17 lipca 2002 r. do 20 lutego 2004 r. Początkowa kwota wsparcia wynosiła od 50 do 110 tys. zł (i nie więcej niż 50% kosztów kwalifikowanych), a następnie uległa zwiększeniu do 170 tys. zł. Inwestycje w ramach tego działania mogły być realizowane w ramach trzech schematów:

- Schematu 2.1.: Restrukturyzacja produkcji mleka,

- Schematu 2.2.: Modernizacja gospodarstw specjalizujących się w produkcji zwierząt rzeźnych,
  - modernizacja gospodarstw rolnych specjalizujących się w produkcji bydła mięsnego (Komponent 2.2.1),
  - odbudowa produkcji owiec Komponent 2.2.2),
  - modernizacji produkcji trzody chlewnej i drobiu mięsnego (Komponent 2.2.3),
- Schematu 2.3.: Zwiększenie różnorodności produkcji w gospodarstwach rolnych.

„Inwestycje w gospodarstwach rolnych” były kierowane do najliczniejszej grupy potencjalnych beneficjentów Programu SAPARD. W Oddziałach Regionalnych ARiMR złożono ponad 15,5 tys. (połowa wszystkich złożonych wniosków) i zarejestrowano 14 tys. 551 wniosków. Blisko 86% zarejestrowanych wniosków dotyczyła Schematu 2.3, który wspierał dywersyfikację działalności gospodarczej poprzez odejście od tradycyjnej działalności rolniczej, w tym przez poszukiwanie nisz rynkowych, wstępne przetwórstwo i przygotowywanie produktów do sprzedaży, przy wykorzystaniu zasobów dostępnych w gospodarstwie. Względnie mniejszą popularność pozostałych schematów można wyjaśnić wysokimi kosztami związanymi z modernizacją gospodarstw mlecznych i mięsnych. Tam zmiany w wielu przypadkach wymagały całkowitej wymiany parku maszynowego oraz przebudowy a nawet budowy nowych pomieszczeń gospodarskich spełniających unijne wymogi.

Oddziały Regionalne ARiMR zarejestrowały:

- 1 101 wniosków w schemacie 2.1
- 948 wniosków w Schemacie 2.2
- 12 502 wnioski w Schemacie 2.3

Agencja podpisała 13 742 umowy na kwotę około 637 mln zł. Najwięcej umów podpisano z beneficjentami z województwa mazowieckiego (3423 umowy). Do końca 2005 r. 84% dostępnych środków finansowych trafiło na konta beneficjentów.

TABELA 3. Realizacja Programu SAPARD w Działaniu 2 (dane wg stanu na dzień 31.12.2005 r.)

Województwo	Liczba zarejestrowanych wniosków	Kwota wniosków w tys. zł	Liczba zawartych umów	Kwota umów w tys. zł
dolnośląskie	308	12 831,7	279	11 567,6
kujawsko-pomorskie	1 189	60 231,9	1 149	57 999,3
lubelskie	1 579	68 287,4	1 512	65 154,0
lubuskie	164	7 716,1	141	6 549,0
łódzkie	986	48 009,3	925	44 432,4
małopolskie	986	41 981,3	852	36 203,8
mazowieckie	3 475	157 559,5	3 423	153 528,5
opolskie	239	11 456,0	210	10 259,2
podkarpackie	259	11 361,3	230	10 084,5
podlaskie	476	27 149,3	448	25 841,6
pomorskie	700	33 920,0	677	32 301,4
śląskie	261	12 953,3	229	11 447,3
świętokrzyskie	1 431	55 846,5	1 302	49 964,5
warmińsko-mazurskie	401	20 828,9	377	19 349,3
wielkopolskie	1 890	99 120,3	1 807	94 942,8
zachodniopomorskie	207	9 004,2	181	7 775,6
<b>SUMA</b>	<b>14 551</b>	<b>678 257,0</b>	<b>13 742</b>	<b>637 400,8</b>

### Działanie 3: Rozwój i poprawa infrastruktury obszarów wiejskich

Działanie 3 stanowiło bardzo istotne uzupełnienie dla zadań podejmowanych przez podmioty prawne i indywidualnych rolników w Programie SAPARD. Ogólne cele Programu związane z wdrożeniem standardów w zakresie ochrony środowiska, higieny i jakości produkcji nie mogły być realizowane bez uruchomienia większych inwestycji, które wspierałyby osiągnięcie tych standardów przez beneficjentów indywidualnych (np.: zaopatrzenie w wodę, odprowadzanie ścieków). Ponadto, działanie to miało na celu poprawę jakości życia i pracy na terenach wiejskich. Beneficjentami pomocy finansowej w ramach Działania 3 były jednostki samorządu terytorialnego, realizujące przedsięwzięcia w zakresie infrastruktury technicznej w miejscowościach do 7 tysięcy mieszkańców. Wsparcie do wysokości 50% kosztów kwalifikowanych projektu było zróżnicowane kwotowo: od 1,7 mln na projekty dotyczące odprowadzania i oczyszczania ścieków komunalnych do 420 tys. na projekty związane z zaopatrzeniem w energię ze źródeł odnawialnych. Agencja przyjmowała wnioski o pomoc w dwóch turach: lipiec/wrzesień 2002r oraz lipiec/wrzesień 2003 r. Przeprowadzane inwestycje mogły dotyczyć:

- zaopatrzenia gospodarstw wiejskich w wodę wraz z jej uzdatnianiem (Schemat 3.1);
- odprowadzania i oczyszczania ścieków komunalnych (Schemat 3.2);
- gospodarki odpadami komunalnymi (Schemat 3.3);
- budowy i modernizacji dróg gminnych i powiatowych (Schemat 3.4);
- zaopatrzenia w energię przy wykorzystaniu odnawialnych źródeł energii, w szczególności wiatru, wody, wody geotermalnej, słońca albo biomasy w szczególności przez spalanie słomy i drewna odpadowego (Schemat 3.5).

W Oddziałach Regionalnych ARiMR złożono 6 230 oraz zarejestrowano 5 926 wniosków w ramach Działania 3, z czego blisko połowę zarejestrowano w Schemacie 3.4. Największa liczba wniosków pochodziła z województwa wielkopolskiego (678 zarejestrowanych wniosków). Dane o liczbie zarejestrowanych wniosków dla każdego ze schematów wyglądają następująco:

- Schemat 3.1 – 1 224 wniosków,
- Schemat 3.2 – 1 792 wniosków,
- Schemat 3.3 – 39 wniosków,
- Schemat 3.4 – 2 829 wniosków,
- Schemat 3.5 – 24 wnioski.

Agencja podpisała 4 493 umowy na kwotę ponad 2 mld zł. Do końca grudnia 2005 r. zrealizowano płatności w wysokości 1,96 mld zł, co stanowi ponad 99% połączonego limitu finansowego na to działanie.

TABELA 4. Realizacja Programu SAPARD w Działaniu 3 (dane wg stanu na dzień 31.12.2005 r.)

Województwo	Liczba zarejestrowanych wniosków	Kwota wniosków w tys. zł	Liczba zawartych umów	Kwota umów w tys. zł
dolnośląskie	276	149 534,6	194	96 563,7
kujawsko-pomorskie	366	177 592,9	254	123 561,9
lubelskie	447	196 221,4	373	164 233,9
lubuskie	174	82 051,9	140	62 871,7
łódzkie	379	154 274,9	263	106 757,6
małopolskie	516	256 147,4	428	200 285,3
mazowieckie	601	267 310,0	453	186 890,2
opolskie	135	67 241,1	100	45 684,5
podkarpackie	510	245 678,0	479	222 694,1
podlaskie	360	132 508,9	240	88 825,4
pomorskie	327	159 251,1	190	87 216,6
śląskie	379	204 713,9	288	145 294,5
świętokrzyskie	348	153 641,5	305	128 868,6
warmińsko-mazurskie	251	150 050,8	148	76 066,6
wielkopolskie	678	349 747,2	504	223 460,3
zachodniopomorskie	179	90 610,1	134	64 663,0
<b>SUMA</b>	<b>5 926</b>	<b>2 836 575,7</b>	<b>4 493</b>	<b>2 023 937,9</b>

#### Działanie 4: Różnicowanie działalności gospodarczej na obszarach wiejskich

Działanie 4 było najpóźniej uruchomionym instrumentem wsparcia. Pierwszy nabór wniosków ogłoszono 3 grudnia 2003 r. i trwał on do 22 grudnia 2003 r. Natychmiast ogłoszona została druga tura naboru, która trwała do 26 stycznia 2004 r. „Różnicowanie...” wyróżniało się spośród pozostałych instrumentów swoim społecznym podłożem, ponieważ głównym celem tego działania było wsparcie polityki państwa w rozwoju rynku pracy – w tym przypadku – na trudnych obszarach wiejskich, kumulujących problem ukrytego bezrobocia. Ponadto, wspierane były inicjatywy samorządów gminnych w zakresie przedsięwzięć promujących walory turystyczne gminy. Cel działania miał być osiągnięty dzięki tworzeniu:

- dodatkowych źródeł dochodu w gospodarstwach rolnych (Schemat 4.1),
- miejsc pracy poza rolnictwem (Schemat 4.2);
- infrastruktury turystycznej na obszarach wiejskich (Schemat 4.3).

W przypadku wszystkich schematów pomoc finansowa wynosiła 50% całkowitych

kosztów, przy czym w Schemacie 4.1 wysokość pomocy nie mogła przekroczyć 40 tys., zł, w Schemacie 4.2 – 210 tys. zł oraz w Schemacie 4.3 – 130 tys. zł. Pomoc finansowa udzielana była szerokiej grupie beneficjentów – osobom fizycznym w ramach Schematu 4.1, przedsiębiorcom w Schemacie 4.2 oraz gminom, organizacjom pozarządowym, organizacjom rolniczym i zawodowym w Schemacie 4.3.

W Agencji złożono ponad 7,5 tys. wniosków, co oznacza, że co czwarty wniosek złożony w ARiMR dotyczył tego właśnie działania. Największa liczba wnioskodawców pochodziła z województwa małopolskiego (785 wniosków). Ostatecznie rozkład zarejestrowanych wniosków w Oddziałach Regionalnych kształtował się następująco (łącznie 5 768):

- Schemat 4.1 – 2 065 wniosków
- Schemat 4.2 – 3 115 wniosków
- Schemat 4.3 – 588 wniosków.

Agencja podpisała 4 854 umowy o łącznej wartości 437 mln zł. Do końca grudnia 2005 r. Agencja zrealizowała 3 673 płatności na ponad 282 mln zł. Stanowi to ok. 60% wykorzystania połączonego limitu finansowego na to działanie. Pozostałe środki zostaną wypłacone beneficjentom w roku 2006.

TABELA 5. Realizacja Programu SAPARD w Działaniu 4 (dane wg stanu na dzień 31.12.2005 r.)

Województwo	Liczba zarejestrowanych wniosków	Kwota wniosków w tys. zł	Liczba zawartych umów	Kwota umów w tys. zł
dolnośląskie	253	23 473,6	196	19 047,0
kujawsko-pomorskie	244	22 483,5	220	20 344,2
lubelskie	365	31 365,1	331	28 119,0
lubuskie	147	14 797,4	117	10 264,5
łódzkie	338	34 316,1	298	29 626,6
małopolskie	691	64 191,7	537	50 033,3
mazowieckie	362	37 807,4	313	32 072,9
opolskie	158	13 736,4	124	10 369,5
podkarpackie	594	46 243,8	540	41 613,6
podlaskie	366	21 363,3	293	17 232,2
pomorskie	358	27 631,6	317	24 763,3
śląskie	405	40 974,7	343	34 740,6
świętokrzyskie	292	27 378,6	209	19 371,4
warmińsko-mazurskie	366	29 244,7	303	25 097,8
wielkopolskie	640	66 542,2	560	60 085,6
zachodniopomorskie	189	16 735,3	153	14 355,1
<b>SUMA</b>	<b>5 768</b>	<b>518 285,4</b>	<b>4 854</b>	<b>437 136,6</b>

## **2.5. Problemy napotymane w trakcie realizacji Programu – usprawnienia i modyfikacje**

Już w początkowej fazie realizacji Programu, okazało się, że SAPARD mimo pełnienia oczywistej funkcji „zastrzyku finansowego”, generował problemy o charakterze finansowym i ograniczał udział beneficjentów, którzy nie byli w stanie prefinansować swoich projektów. Zasada refundacji poniesionych kosztów, wymagana w przypadku tego typu funduszy unijnych, stanowiła istotny problem dla potencjalnych beneficjentów i w początkowej fazie zniechęcała do ubiegania się o środki. Pozwoliła też ona na ugruntowanie się opinii, że Program SAPARD jest propozycją dla osób zamożnych. Agencja, chcąc wyjść naprzeciw temu problemowi, podjęła rozmowy z bankami w sprawie uruchomienia tanich kredytów pomostowych i uzupełniających, które pozwoliłyby wystąpić o wsparcie w SAPARD, beneficjentom mającym problemy z samodzielnym sfinansowaniem planowanej inwestycji. W efekcie starań ARiMR 15 central bankowych złożyło oferty takich kredytów.

Przedstawiony przykład działania wspierającego ze strony ARiMR jest tylko jednym z wielu, które wprowadzano w trakcie realizacji Programu. Wykonując zadania związane z realizacją Programu SAPARD Agencja na bieżąco monitorowała jego przebieg w zakresie liczby złożonych, zarejestrowanych oraz rozpatrywanych wniosków. Na kolejnych etapach realizacji, zbierane były informacje o ilości podpisanych umów i dokonanych płatnościach. Monitorowanie tych zmiennych pozwalało uzyskać bieżące informacje na temat poziomu wykorzystania kwot zaplanowanych w poszczególnych działaniach, jak również umożliwiało śledzenie i analizę podstawowych charakterystyk każdego działania, np. które z działań cieszyły się największą popularnością, na którym etapie wnioski były najczęściej odrzucane, w którym działaniu wyczerpał się limit funduszy.

Podczas realizacji Programu, Agencja wykonała również dwa pogłębione badania, mające na celu zidentyfikowanie problemów utrudniających realizację Programu, szereg analiz oraz końcowe badanie ankietowe o charakterze ewaluacyjnym. Działania monitoringowe oraz wyniki badań ankietowych znajdowały swoje bezpośrednie przełożenie w zmianach, wprowadzanych w ramach kolejnych nowelizacji zarządzeń Rady Ministrów. Zmiany wprowadzane były zarówno na poziomie Programu Operacyjnego i wymagały akceptacji Komisji Europejskiej, jak również na poziomie ARiMR.

W trakcie realizacji Programu wprowadzono szereg usprawnień proceduralnych i organizacyjnych, które ułatwiały obsługę Programu, czyniły go przystępniejszym dla potencjalnych beneficjentów i poprawiały współpracę zaangażowanych instytucji. Główną intencją wprowadzających zmiany było rozszerzenie kategorii poten-

cyjnych odbiorców Programu SAPARD i tym samym spowodowanie większego napływu wniosków. Po drugie, zgodnie z postulatami, Program z czasem stał się bardziej atrakcyjny finansowo, i wreszcie bardziej przyjazny, jeśli chodzi o wymogi proceduralne (mniej skomplikowanej dokumentacji).

Program SAPARD pomógł budować potencjał instytucjonalny oraz wpłynął na wzrost wiedzy wśród beneficjentów. Warto zwrócić uwagę, że Program, mimo początkowych trudności związanych z niewielkim zainteresowaniem ze strony potencjalnych beneficjentów, zakończył się pełnym wykorzystaniem zaplanowanych środków. Bardzo przysłużyły się temu usprawnienia wprowadzane w trakcie jego realizacji, duże poświęcenie pracowników OR i centrali ARiMR zaangażowanych w proces obsługi wniosków, działania informacyjne i promocyjne oraz cierpliwość, zaufanie i coraz lepsze przygotowanie beneficjentów do korzystania z tego typu pomocy.

### 3. INWESTYCJE W GOSPODARSTWACH I RÓŻNICOWANIE DZIAŁALNOŚCI GOSPODARCZEJ NA WYBRANYCH PRZYKŁADACH

Projekty i inwestycje w ramach **Działania 2: Inwestycje w gospodarstwach rolnych** oraz **Działania 4: Różnicowanie działalności gospodarczej na obszarach wiejskich** charakteryzują się największą liczbą pojedynczych projektów oraz największym zróżnicowaniem realizowanych inwestycji.

W obu działaniach zaplanowane i zrealizowane zostało szerokie spektrum projektów inwestycyjnych – zarówno o charakterze tradycyjnym, jak i bardzo innowacyjnym i nowatorskim. Projekty tradycyjne dotyczyły wykorzystania przez rolników dofinansowania w celu odtworzenia majątku gospodarstwa, wyposażenia w maszyny, urządzenia lub budynki gospodarcze. Podejście takie spowodowane jest znanym zjawiskiem braku kapitału inwestycyjnego w rolnictwie i trudnościami w jego pozyskaniu na rynku finansowym – oferta kredytów preferencyjnych jest ograniczona, a kredyt komercyjny – zbyt drogi dla większości rolników.

Na uwagę zasługuje grupa projektów, w ramach których beneficjenci w sposób niezwykle innowacyjny wykorzystali możliwość skorzystania z dotacji. W projektach dotyczących produkcji rolnej pojawiają się innowacyjne technologie, rynkowo zorientowane kierunki produkcji (uprawy energetyczne, ekologiczne), inwestycje w zakresie przetwórstwa pierwotnego na poziomie gospodarstwa, aby podnieść wartość sprzedawanego surowca. W projektach dotyczących różnicowania działalności, prowadzonej na poziomie gospodarstwa, przyciągają uwagę projekty, świadczące o umiejętności strategicznego wykorzystania zasobów lokalnych i zasobów gospodarstwa. W szeregu inwestycji zdecydowano się na wprowadzanie na poziomie gospodarstwa różnorodnych gatunków zwierząt, niestandardowych usług, podejście kompleksowe do świadczenia usług agroturystycznych, ścisłe powiązanie oferty z charakterystycznymi cechami danego regionu.

Wszystkie te projekty są dowodem na to, że już w SAPARD-zie, pierwszym programie przedakcesyjnym skierowanym do polskich rolników i mieszkańców obszarów wiejskich, można wyłonić grupę beneficjentów posiadających dużą wiedzę i znajomość sytuacji na rynku oraz wizję własnej działalności w sektorze.

W ramach **Działania 2: Inwestycje w gospodarstwach rolnych** realizowane były trzy schematy pomocowe:

- 2.1. Restrukturyzacja produkcji mleka
- 2.2. Modernizacja gospodarstw specjalizujących się w produkcji zwierząt rzeźnych

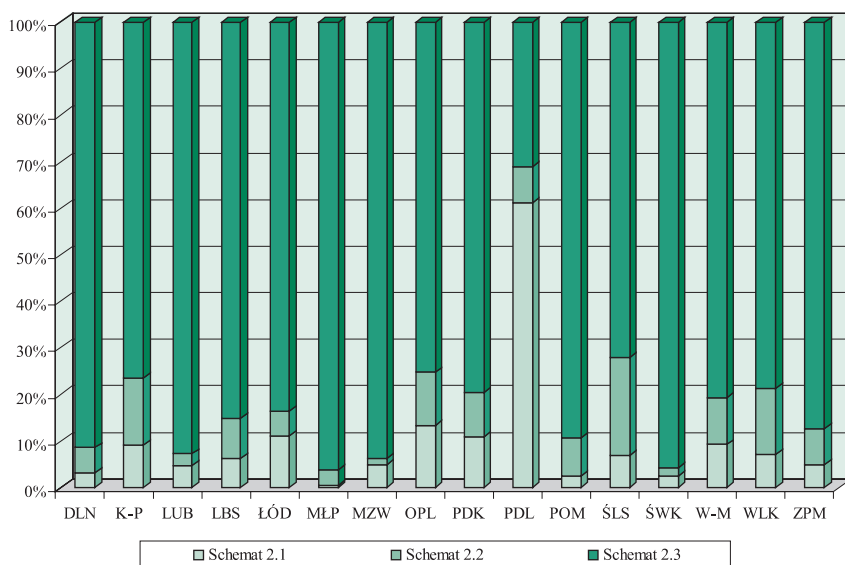
### 2.3. Zwiększenie różnorodności produkcji gospodarstw rolnych.

Patrząc na strukturę zawartych umów, procentowa liczba umów w ramach poszczególnych schematów przedstawiała się następująco:

- 86% projektów w ramach schematu 2.3,
- 8% projektów w ramach schematu 2.1,
- 6% projektów w ramach schematu 2.2.

Ze struktury umów wynika, że jedynie 14% beneficjentów, którzy chcieli skorzystać z SAPARD, to właściciele gospodarstw specjalistycznych (produkcja mleka lub zwierząt rzeźnych). Pozostali wnioskodawcy poszukiwali możliwości zróżnicowania kierunków produkcji na poziomie gospodarstwa. Struktura umów jest również zróżnicowana w poszczególnych województwach (wykres 1).

WYKRES 1. Struktura umów zawartych w ramach Działania 2 w poszczególnych schematach



W przypadku schematu 2.1, zdecydowanie wyróżnia się na tle innych województw woj. podlaskie. Aż 61% zawartych umów dotyczyło restrukturyzacji produkcji mleka, a jedynie 31% umów zawarto w ramach schematu 2.3. W istocie, województwo podlaskie przeżywa swoisty boom mleczny od połowy lat 90, który umożliwia najwyższy w kraju areał użytków zielonych w stosunku do całkowitej powierzchni ziemi rolnej w województwie.

Jeśli chodzi o produkcję zwierząt rzeźnych, to udział zawartych umów powyżej średniej krajowej zauważamy w województwach: śląskim (21% zawartych umów), wielkopolskim (14%), kujawsko – pomorskim (14%) oraz opolskim (11%).

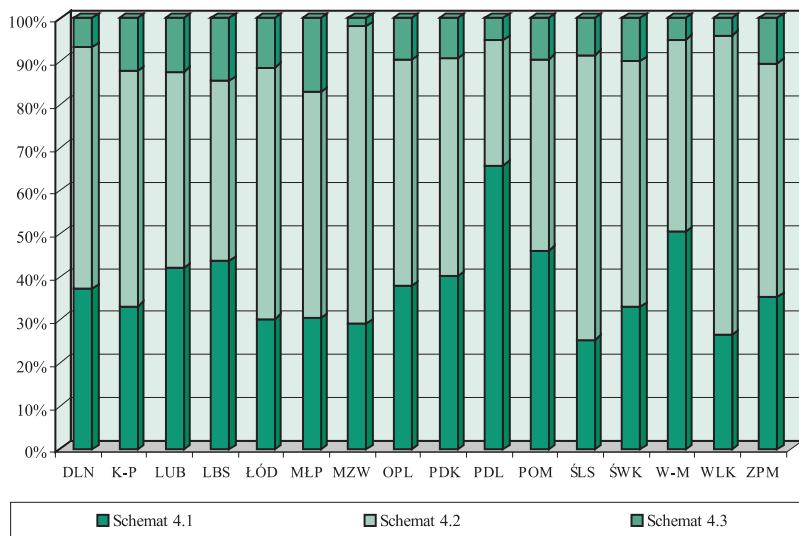
Najpopularniejszym kierunkiem hodowli w ramach schematu 2.2 była modernizacja produkcji trzody chlewnej i drobiu (średnio 92% procent umów w ramach tego schematu). Województwami wyróżniającymi się na tle innych w hodowli bydła mięsnego były : zachodniopomorskie (57% umów w ramach tego schematu), lubuskie (50%), podlaskie (29%) oraz świętokrzyskie (26%). Województwami przodującymi w odbudowie produkcji owczarskiej były województwa: małopolskie (18% umów w ramach tego schematu), lubelskie (10%), podkarpackie, pomorskie i świętokrzyskie (po 9%).

Ponad 90-procentowym udziałem schematu 2.3 Zwiększanie różnorodności produkcji gospodarstw rolnych w liczbie zawartych umów charakteryzują się województwa: małopolskie i świętokrzyskie (po 96% umów w ramach Działania 2), mazowieckie (94%), lubelskie (93%), dolnośląskie (91%). Jak widać, znalazły się tu województwa o najbardziej rozdrobnionej strukturze agrarnej w kraju tj. małopolskie i świętokrzyskie, które ograniczone niską skalą produkcji wyróżniają się za to niskim zużyciem nawozów sztucznych i wyróżniającymi się warunkami krajoobrazowymi oraz przyrodniczymi. Warunki te sprzyjają rozwojowi specyficznych kierunków produkcji, wykorzystujących np.: unikalne walory regionu. Z drugiej strony bardzo dużo umów zawarto w województwach lubelskim i mazowieckim, gdzie wielkość gospodarstw jest zbliżona do średniej krajowej, rolnictwo jest ważnym sektorem gospodarki choć nie jest zbyt intensywne. Przykłady te pokazują, że omawiane działanie było powszechnie postrzegane jako atrakcyjny instrument.

**Działanie 4: „Różnicowanie działalności gospodarczej na obszarach wiejskich”** podzielone zostało na trzy schematy. Procentowa liczba umów w każdym ze schematów wygląda następująco:

- 4.1 Tworzenie źródeł dodatkowego dochodu na obszarach wiejskich – 37% projektów,
- 4.2 Tworzenie miejsc pracy na obszarach wiejskich – 54% projektów,
- 4.3 Publiczna infrastruktura turystyczna na obszarach wiejskich – 9% projektów.

WYKRES 2. Struktura umów zawartych w ramach Działania 4 w poszczególnych schematach



Najwięcej umów zawarto w ramach schematu 4.2, w szczególności w woj. wielkopolskim (70% umów w wielkopolskim), mazowieckim (69%) i śląskim (66%) (wykr. 2). Blisko połowę projektów stanowiły te nastawione na drobną wytwórczość, usługi dla ludności, rzemiosło i rękodzielnictwo. Prawie co piąty projekt związany był z tworzeniem usług transportowych. Około 14% projektów związane było z usługami turystycznymi, choć tego typu projektów było najwięcej w Schemacie 4.1. Znacznie rzadziej wybierano usługi komunalne, magazynowanie i przechowywanie produktów czy rachunkowość i doradztwo.

W ramach liczby umów zawartych w schemacie 4.1, na tle innych województw wyróżnia się woj. podlaskie (66% umów). Informacja ta jest ciekawa, szczególnie w zderzeniu z danymi na temat zainteresowania podlaskich rolników działaniem 2 w kierunku rozwoju produkcji podstawowej. Na Podlasiu można spodziewać się dalszego umacniania produkcji rolniczej, szczególnie w branży mleczarskiej. Zmiany w ostatnich latach i aktywność w staraniu się o pomoc unijną pokazują, że Podlasie zaczyna przejmować pozycję lidera w tej branży na skalę kraju. Ponadto, mniejsze i niewyspecjalizowane gospodarstwa wcale nie rezygnują z poszukiwań rozwiązań dla siebie (czy zachęczone aktywnością większych gospodarzy?), co widać właśnie po liczbie umów w tym województwie w Schemacie 4.1. to co najbardziej interesowało wnioskodawców w tym schemacie, to możliwość rozwoju w kie-

runku agroturystyki. Prawie 70% projektów dotyczyło usług agroturystycznych. Kolejny popularny kierunek czyli usługi dla gospodarstw rolnych stanowił już tylko 11% zrealizowanych projektów.

Niemal, co dziesiąta umowa w Działaniu 4 została podpisana w ramach schematu 4.3. Aktywność samorządów w zakresie budowy publicznej infrastruktury turystycznej była najwyższa w woj. małopolskim (17% umów), lubuskim (15%), lubelskim i kujawsko – pomorskim (po 12%). Są to województwa o dużych walorach krajobrazowo-przyrodniczych, dzięki czemu aplikujące gminy mają szansę na efektywne wykorzystanie przyznanych środków. Ponad 83% projektów zrealizowano w kategorii wydatków związanych z budową, remontem lub modernizacją publicznej infrastruktury. Pozostałe projekty dotyczyły tworzenia komunikacji lokalnej na potrzeby turystyki oraz tworzenia systemów informacji turystycznej.



## 4. PRZYKŁADY INWESTYCJI ZREALIZOWANYCH W POSZCZEGÓLNYCH WOJEWÓDZTWACH

Poniżej przedstawiono 16 inicjatyw dofinansowanych ze środków SAPARD, w ramach Działań 2 i 4. Oddziały Regionalne ARiMR poproszone o wybór ciekawych projektów zgłosiły na tyle zróżnicowane propozycje, iż wśród wszystkich 16 inicjatyw znalazły się opisy każdego schematu w obu działaniach. Przedstawione poniżej projekty z pewnością nie wyczerpują wszystkich typów inwestycji, które podjęto w Programie SAPARD. Stanowią natomiast ciekawą i pouczającą lekturę w zakresie ludzkiej przedsiębiorczości, zaradności oraz nierzadko odwagi w realizowaniu własnych pomysłów.

Wśród opisanych projektów najliczniej zaprezentowane zostało Działanie 4, a szczególności schemat 4.2, którego głównym celem było stworzenie nowych miejsc pracy. Pięć z sześciu zrealizowanych projektów w tym schemacie dotyczy inwestycji rekreacyjnych, których odbiorcami mogą być większe grupy zorganizowane oraz turyści indywidualni. Fundusze pozyskane w Programie SAPARD posłużyły w większości przypadków na rozbudowę istniejącej bazy oraz poprawienie standardu usług. Każda z inicjatyw proponuje unikalny typ rozrywki – od odpoczynku w otoczeniu dawnej architektury, poznając dawne obyczaje, rzemiosło oraz kuchnię staropolską proponowanego na Lubelszczyźnie przez zabawę na rancho „Dziki Zachód” w województwie kujawsko-pomorskim. W ostatnim przypadku, przeprowadzona inwestycja dotyczyła budowy ośrodka dla osób cierpiących na chorobę Alzheimera. Przedsięwzięcie zrealizowane na Dolnym Śląsku wykorzystowało tradycję tego obszaru w zakresie usług leczniczych oraz brak takiego typu placówek opiekuńczych w regionie.

Zaprezentowane zostały również dwie inwestycje przeprowadzone przez gminy w ramach schematu 4.3 – jedna dotyczyła rozbudowy infrastruktury kulturalnej, a druga sportowej. Obydwie miały na celu stworzenie bogatszej oferty (kulturalnej bądź sportowej) kierowanej do ogółu mieszkańców gminy. Również schemat 4.1 został zaprezentowany na przykładzie dwóch projektów zrealizowanych w gospodarstwach agroturystycznych. Jeden z beneficjentów stale poszerza ofertę swojego gospodarstwa i skupia się na usługach turystycznych, drugi równolegle stara się pozyskiwać dochód z gospodarstwa (produkcja roślinna i zwierzęca) oraz z działalności agroturystycznej.

Działanie 2 zaprezentowane zostało na 6 przykładach, które w przypadku schematów 2.1 i 2.2 dotyczyły modernizacji gospodarstw rolnych. Przytoczone projekty miały ogromny wpływ na rozwój tych gospodarstw – poprawę organizacji pracy, zmniejszenie kosztów oraz pozyskiwanie lepszej jakości produktów.

Ciekawe i nietypowe inwestycje pokazane zostały na przykładzie schematu 2.3. Dwóch beneficjentów, których inwestycje opisano w książce, zdecydowało się założenie hodowli specyficznych gatunków zwierząt w Polsce – na Pomorzu beneficjent rozwija hodowlę danieli, a w Wielkopolsce z powodzeniem radzi sobie gospodarstwo, które z produkcji zbożowej przekwalifikowało się na hodowlę strusi.

Przedstawione projekty zostały pogrupowane w pięć rolniczych makroregionów<sup>7</sup>, zaproponowanych i stosowanych przez Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy (IERiGŻ – PIB). Podział ten uwzględnia aspekty struktury agrarnej, dochodów użytkowników gospodarstw, różnice historyczne oraz różnice prawno-ustrojowe województw.

---

<sup>7</sup> A. Sikorska „Uwarunkowania procesu narastania liczby gospodarstw bez następców”. Ekspertyza IERiGŻ, lipiec 2004, zrealizowana na zlecenie ARiMR.

## 4.1. Makroregion środkowozachodni

### Województwo wielkopolskie

**Działanie 2:** Inwestycje w gospodarstwach rolnych

**Schemat 2.3:** Zwiększenie różnorodności produkcji gospodarstw rolnych

**Tytuł projektu:** Zakup 4 rodzin strusi afrykańskich, zakup inkubatora i klujnika

Gospodarstwo rolne beneficjenta o powierzchni 15,95 ha jest położone z dala od ruchliwych dróg i aglomeracji miejskich w gminie Władysławów (powiat Turek). Działalność właściciela stanowi przykład reakcji na zmiany oraz jest wyrazem poszukiwania nowych rozwiązań dostosowanych do potrzeb rynku oraz nowych standardów produkcji. W latach 80-tych w gospodarstwie zajmowano się głównie hodowlą krów, trzody chlewnej i owiec. Z uwagi na brak opłacalności od 1992 roku gospodarze zaprzestali hodowli, skupiając się na uprawie zbóż. Chęć zwiększenia dochodów w gospodarstwie, znalezienia dodatkowych miejsc pracy dla członków rodziny oraz pełniejszego wykorzystania zasobów gospodarstwa (tj. struktury zasiewów) doprowadziła właścicieli do pomysłu założenia fermi strusi. Z własnych środków i we własnym zakresie zmodernizowano były owczarnię na kwatery dla strusi, zaadaptowano pozostałe budynki inwentarskie do wylęgu i odchovu młodych piskląt oraz wybudowano odpowiednie wybiegi dla strusi. Dotację z Programu SAPARD w wysokości około 49 tys. zł

przeznaczono na zakup stada podstawowego (4 rodzin strusi afrykańskich) wraz urządzeniami niezbędnymi do rozpoczęcia hodowli (inkubatora z klimatyzacją (pojemność 75 szt. jaj) i klujnika (pojemność 24 szt. jaj)).



Jeden z mieszkańców strusiej kwatery

Gospodarstwo wykorzystało własne istniejące zasoby oraz niszowy charakter swojej inwestycji. Roczna sprzedaż w gospodarstwie wynosi 200 szt. jaj oraz ok. 200 piskląt miesięcznych i zapewnia wzrost dochodu warunkujący jego właściwe funkcjonowanie. Dodatkowo podjęta inicjatywa oraz inwestycja pozwoliły na zatrudnienie nowego pracownika.



Inkubator na strusie jaja

Ważnym aspektem nowej działalności gospodarstwa jest szereg dodatkowych korzyści, jakie pojawiły się w wyniku realizacji tej inwestycji. Rozpoczęta hodowla strusi afrykańskich wzbogaca nie tylko życie społeczności lokalnej, ale przyciąga także ludzi z okolicznych miejscowości, jak również całego województwa czy kraju. Ferma jest swoistego rodzaju atrakcją turystyczną regionu, ponieważ jest dostępna dla turystów przebywających w okolicznych gospodarstwach agroturystycznych.

Właściciel oferuje im możliwość zwiedzenia fermy i zapoznania się ze specyfiką hodowli. Częstościami gośćmi są również osoby przyjezdne, amatorzy hodowli i miłośnicy wielkich ptaków. Podczas wizyty istnieje możliwość zakupu „strusich akcesoriów” (jaja strusie, skorupki jaj, strusie pióra). Ważnym elementem jest również rola dydaktyczna, którą pełni ferma poprzez przyjmowanie wycieczek oraz praktyk szkolnych. Działalność gospodarstwa promuje gmina zamieszczając jego opis w gminnym informatorze, jako informację o specyficznej działalności na tym obszarze.

Beneficjenci planują korzystanie z kolejnych programów pomocowych UE. Celem kolejnych przedsięwzięć będzie poprawa warunków utrzymania zwierząt oraz powiększenie i wymiana stada podstawowego.

## Województwo kujawsko-pomorskie

**Działanie 4:** Różnicowanie działalności gospodarczej na obszarach wiejskich,  
**Schemat 4.1:** Tworzenie źródeł dodatkowego dochodu w gospodarstwach rolnych

**Tytuł projektu:** Uruchomienie wypożyczalni sprzętu turystycznego, kajaków, rowerów z możliwością dowozu do klienta, do ośrodków wczasowych, atrakcyjnych miejsc w Borach Tucholskich oraz zaspokojenie potrzeb turystów wycieczających w gospodarstwie

Niewielkie gospodarstwo rodzinne (1,77 ha), w którym właściciel wspólnie z żoną i synami prowadzi działalność agroturystyczną - wynajem powierzchni mieszkalnej osobom przyjeżdżającym na wypoczynek, położone jest na obszarze Borów Tucholskich, w miejscowości Grochowo, w gminie Kęsowo, nad jeziorem Grochowskim i dopływem rzeki Brdy Atrakcyjne walory przyrodniczo-krajoznawcze, czyste wody i niezanieczyszczone powietrze przyczyniają się do rozwoju działalności agroturystycznej na tym terenie. Przemawiają za tym również dosyć słabe warunki dla prowadzenia działalności rolniczej (słabe gleby).

Cała produkcja opisywanego gospodarstwa przeznaczona jest na potrzeby działalności agroturystycznej. Pozwala na to hodowla zwierząt domowych (kozy, drób), dzięki którym, turyści mogą cieszyć się świeżym mlekiem, jajkami oraz serem. Prowadzona uprawa pszenicy oraz siano przeznaczone są na pasze i utrzymanie zwierząt hodowlanych. Udział w Programie SAPARD miał pomóc gospodarstwu w poszerzeniu oferty agroturystycznej i zwiększeniu dochodu.

W wyniku umowy podpisanej z ARiMR w kwietniu 2004 r., beneficjent otrzymał 40 tys. zł dotacji na realizację inwestycji polegającej na zakupie sprzętu turystycznego (kajaków, rowerów) oraz uruchomieniu wypożyczalni tego sprzętu w dwóch opcjach – na miejscu oraz z możliwością dowozu na wskazane miejsce i odbiór po zakończonej imprezie turystycznej. W okresie letnim przyjeżdżają do gospodarstwa turyści z całej Polski, a w szczególności ze Śląska, a poza sezonem, głównie goście z województwa kujawsko-pomorskiego. Właściciel gospodarstwa promuje swoją działalność poprzez Internet (założenie własnej strony było jednym z elementów projektu dofinansowanego w ramach SAPARD), a także należy do Stowarzyszenia Bory Tucholskie i współpracuje z lokalnymi stowarzyszeniami agroturystycznymi.

W wyniku poszerzenia działalności turystycznej beneficjent zatrudnił w ostatnim

sezonie letnim 6-ciu stażystów z Urzędu Pracy. Stażyści pracujący w gospodarstwie zajmowali się przede wszystkim konserwacją i naprawą sprzętu. W kolejnym sezonie właściciel również planuje zatrudnienie stażystów. W przyszłości gospodarstwo będzie się rozwijać w kierunku turystyki wiejskiej i wypożyczalni sprzętu, gdyż podjęta wcześniej działalność rozwija się i cieszy niesłabnącym zainteresowaniem.

W tym roku beneficjent planuje złożyć wniosek o dalszą pomoc w ramach Sektorowego Programu Operacyjnego z działania *Różnicowanie działalności rolniczej i zbliżonej do rolnictwa w celu zapewnienia różnorodność i działań lub alternatywnych źródeł dochodów*, by zakupić dodatkowy sprzęt turystyczny.

## 4.2 Makroregion środkowowschodni

### Województwo łódzkie

**Działanie 4:** Różnicowanie działalności gospodarczej na obszarach wiejskich

**Schemat 4.1:** Tworzenie źródeł dodatkowego dochodu w gospodarstwach rolnych

**Tytuł projektu:** Roboty budowlane adaptacji strychu budynku mieszkalnego na pokoje agroturystyczne oraz ocieplenie ścian budynku wraz z wykończeniami i wymian stolarki okiennej i drzwiowej

Prezentowane gospodarstwo, w którym zrealizowano projekt finansowany ze środków SAPARD, położone jest na terenie atrakcyjnej turystycznie i wypoczynkowo Gminy Wolbórz będącej jedną z gmin nadpillickich województwa łódzkiego, często odwiedzaną przez mieszkańców Łodzi, a nawet Warszawy. Jest to teren Sulejowskiego Parku Krajobrazowego, w niewielkiej odległości od Zalewu Sulejowskiego. W pobliżu w Bogusławicach znajduje się Państwowe Stado Ogierów, oferujące rekreację konną. W malowniczych okolicach gospodarstwa istnieje ponadto możliwość zorganizowania wielu atrakcji dla wypoczywających gości, takich jak ogniska, grzybobranie czy nawet wędkowanie. Region posiada również atrakcyjne zabytki takie jak Opactwo Cystersów – Sulejów Podklasztorze wraz z Muzeum Regionalnym oraz przepiękny pałac Biskupów Kujawskich w Wolborzu.

Projekt, który otrzymał dofinansowanie z ARiMR w wysokości 27 tys. zł zrealizowano w drugiej połowie 2004 roku w rodzinnym gospodarstwie o powierzchni 15,5 hektarów, w którym prowadzi się produkcję roślinną (zboża, mieszanki, zbożowo-strączkowe, ziemniaki, kukurydzę) i produkcję zwierzęcą (stado reprodukcyjne 40 loch, krowę, kury nioski, brojlery, króliki). Pracują w nim cztery osoby i są to sami członkowie rodziny. Właściciele zajmują się dodatkowo działalnością agroturystyczną, która była przedmiotem dofinansowania w ramach Programu SAPARD. Oferowane na początku zaplecze noclegowe w postaci dwóch pokoi okazało się niewystarczające w stosunku do zapotrzebowania, dlatego celem przedsięwzięcia stało się rozszerzenie prowadzonej działalności agroturystycznej w gospodarstwie, w którym docelowo wynajmowanych jest 5 pokoi z całodziennym wyżywieniem lub dostępem do kuchni. Dodatkowym atutem oferty są domowe posiłki, w skład których wchodzi dania staropolskie, a przede wszystkim przetwory z własnych owoców i warzyw.



Zmodernizowany dom

Projekt współfinansowany ze środków SAPARD polegał na adaptacji strychu budynku mieszkalnego na 3 pokoje do wynajmowania, wymianie stolarki okiennej i drzwiowej oraz ociepleniu zewnętrznym ścian budynku, a także robotach wykończeniowych. Dzięki inwestycji zwiększono bazę noclegową i wydłużono okres przyjmowania gości. Zwiększyła się baza turystyczno-wypoczynkowa dla miłośników jazdy konnej, rodzin z małymi dziećmi oraz posiadających zwierzęta, osób starszych i wszystkich zainteresowanych wypoczynkiem na wsi. Efektem realizacji projektu było również trzykrotne zwielokrotnienie dochodu z działalności turystycznej w gospodarstwie.

Omawiane gospodarstwo zostało wielokrotnie nagrodzone w różnego typu konkursach. W 2003 r. zostało laureatem konkursu „Czysta Wieś 2003”, ogłoszonego przez Wójta Gminy Wolborz, a także uczestniczyło w wojewódzkim konkursie Agroturystycznym „Zielone lato 2003”, czyli przed przystąpieniem do projektu, a gospodyni zajęła drugie miejsce w konkursie potraw „Stół polski” organizowanym przez Redakcję pisma „Nowa Wieś Europejska” w 2004 roku. Ponadto w 2005 r. gospodarstwo zajęło 2-gie miejsce w konkursie na najlepsze gospodarstwo agroturystyczne w województwie łódzkim „Zielone lato 2005” organizowanym przez Łódzki Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Bratoszewicach.



Stylizowana bryczka na konne przejażdżki

Właściciele gospodarstwa rozwijają nadal swoją działalność, która będzie polegać na utrzymaniu się z obu źródeł dochodów – tych z gospodarki oraz tych w wyniku działalności agroturystycznej.

## Województwo mazowieckie

**Działanie 4:** Różnicowanie działalności na obszarach wiejskich

**Schemat 4.3:** Publiczna infrastruktura turystyczna na obszarach wiejskich

**Tytuł projektu:** Modernizacja terenów rekreacyjno-sportowych w miejscowości Taczów

Udział w Programie SAPARD stanowi tylko jeden z przykładów wpływu unijnego wsparcia na rozwój gminy Zakrzew, będącej beneficjentem opisywanego tutaj projektu. Opisana inicjatywa została przeprowadzona w miejscowości Taczów i polegała na modernizacji boiska oraz zaplecza gospodarskiego, wybudowanego na początku lat 90-tych. Planowany projekt miał nie tylko polegać na przebudowie boiska i zaplecza, ale również na wykorzystaniu walorów dawnego parku sąsiadującego z budynkiem sportowym. Jednocześnie pojawiła się potrzeba wygospodarowania miejsca zabaw dla najmłodszych członków gminy. Sąsiedztwo podworskiego parku z uroczym starodrzewem zdecydowało o połączeniu obu planów inwestycyjnych (modernizacja boiska i plac zabaw dla dzieci). Gmina wystąpiła o środki w ramach programu SAPARD w 2004 r. Ze względu na złe warunki atmosferyczne, kluczowe w przypadku tego rodzaju inwestycji, realizacja projektu została przesunięta i zakończona ostatecznie w październiku 2004 r. (początkowo datę zakończenia wyznaczono na sierpień 2004 r.).

W wyniku realizacji projektu wyremontowano płytę boiska wraz z wykonaniem trybun z 379 miejscami siedzącymi oraz infrastrukturą w postaci chodników, utworzono plac zabaw dla dzieci i zbudowano ogrodzenie w celu zapewnienia bezpieczeństwa użytkownikom. Na powyższy cel gmina otrzymała wsparcie w wysokości blisko 125 tys. zł. Modernizacja obiektu wpływa bezpośrednio na poprawę możliwości opieki nad dziećmi, a sąsiedztwo parku stwarza przyjazny klimat do odpoczynku i zabawy. Zmodernizowane obiekty sportowo-rekreacyjne pozwalają na organizowanie lepszej jakości imprez sportowych i kulturalnych, które corocznie odbywają się w Taczowie. Sportowe zainteresowania młodzieży szkolnej zostały w ten sposób docenione przez władze gminne. Zaś dorośli członkowie społeczności lokalnej mogą nie tylko podziwiać swoje pociechy, ale również odpocząć podczas wspólnego kibicowania drużynom (od maja do września organizowana jest coroczna liga sołecka, a w czasie wakacji cykl turniejów piłki nożnej dla dzieci ze szkoły podstawowej i gimnazjum). Rozwijanie, propagowanie i upowszechnianie aktywnego sportu jest jedną z ważnych dziedzin działalności gminy, która dysponuje 6 boiskami i wspiera działalność Gminnego Klubu Sportowego Wulkan. Poza po-

wyższym projektem Gmina korzystała z dofinansowania SAPARD podczas realizacji przedsięwzięć infrastrukturalnych (budowa dróg i kanalizacji). W 2005 roku realizowano inwestycje współfinansowane z Zintegrowanego Programu Rozwoju Regionalnego. Z programu SPO „Restrukturyzacja i modernizacja rolnictwa oraz rozwój obszarów wiejskich” – Odnowa wsi oraz ochrona dziedzictwa kulturowego gmina realizuje budowę centrów wsi w miejscowościach Cerkiew, Zakrzew i Taczów.



Teren wyremontowanego boiska

W pobliżu zmodernizowanego stadionu w Taczowie powstanie centrum rekreacyjno-turystyczne „Śladami Rycerza Powąty z Taczowa”. Zostanie zagospodarowany park oraz oczyszczony staw z utworzeniem promenady spacerowej oraz ścieżki dydaktycznej. Mają być to dodatkowe atrakcje dla turystów przemierzających gminne szlaki rowerowe. Kolejnym etapem inwestycji podejmowanych przez gminę będzie budowa biblioteki jako lokalnego centrum informacji, edukacji i kultury.

Przykłady kolejnych projektów finansowanych ze środków unijnych pokazują, że władze gminy muszą mieć jasno wytyczoną strategię rozwoju zarządzanego przez siebie terenu oraz wiedzę na temat możliwości zewnętrznego wsparcia dla swoich projektów.

## Województwo podlaskie

**Działanie 2:** Inwestycje w gospodarstwach rolnych

**Schemat 2.1:** Restrukturyzacja produkcji mleka

**Tytuł projektu:** Budowa obory wolnostanowiskowej województwie infrastrukturą i zbiornikiem na gnojowicę

O województwie Podlaskim często mówi się jako o „zagłębiu mleczarskim” z uwagi na lokalizację siedzib największych w Polsce zakładów mleczarskich. Dzięki temu producenci rolni specjalizujący się w produkcji mleka mają zapewnione rynki zbytu na produkcję wytwarzaną w gospodarstwie. Zaważyło też to w znaczny sposób na specjalizacji produkcji w gospodarstwach. Beneficjent Programu SAPARD z gminy Zawady w powiecie białostockim posiadając ponad 63 ha gruntów posiada 123 sztuki bydła mlecznego, w tym 112 sztuk to krowy mleczne i jałówki cielne. W celu poprawy jakości produkcji poprzez udoskonalenia wyposażenia technicznego gospodarstwa i dostosowania warunków produkcji do wymogów UE zdecydował się na budowę obory wolnostojącej z infrastrukturą i zbiornikiem na gnojowicę. Projekt ten został pozytywnie oceniony i uzyskał dotację z Programu SAPARD w wysokości 170 000 zł. Wskutek zrealizowanego przedsięwzięcia rolnik poprawił efektywność ekonomiczną swojego gospodarstwa poprzez poprawę organizacji pracy, lepsze wykorzystanie parku maszynowego oraz zmniejszenie nakładów pracy. Bezpośrednim efektem inwestycji jest nowoczesna obora bezściółkowa spełniająca pełne standardy higieny i warunków utrzymania zwierząt w gospodarstwie. Wybudowanie zbiornika na gnojowicę o pojemności 590 litrów pozwoli na zagospodarowanie odchodów zwierzęcych przez wymagany okres 6 miesięcy. Rolnik nie wyklucza również możliwości zatrudnienia w przyszłości pracowników. Działalności właściciela jest ukierunkowana na pełne



Wnętrze obory wolnostojącej

efektem inwestycji jest nowoczesna obora bezściółkowa spełniająca pełne standardy higieny i warunków utrzymania zwierząt w gospodarstwie. Wybudowanie zbiornika na gnojowicę o pojemności 590 litrów pozwoli na zagospodarowanie odchodów zwierzęcych przez wymagany okres 6 miesięcy. Rolnik nie wyklucza również możliwości zatrudnienia w przyszłości pracowników. Działalności właściciela jest ukierunkowana na pełne

zmodernizowanie posiadanego gospodarstwa. Udział projekcie finansowanym ze środków SAPARD był początkiem kolejnych udanych inwestycji, współfinansowanych ze środków UE. Beneficjent już dwukrotnie skorzystał z działania „Inwestycje w gospodarstwach rolnych” w ramach SPO „Restrukturyzacja...”. Podjęte projekty obejmowały dalsze działania zmierzające do poprawy jakości produkcji oraz organizacji pracy poprzez zakup hali udojowej, schładzalnika mleka, ciągnika rolniczego, wozu paszowego, ładowacza czołowego oraz wozu asenizacyjnego.

W związku z kolejnym okresem programowania UE właściciel gospodarstwa planuje jego dalszą modernizację poprzez korzystanie z oferowanych form pomocy. Należy podkreślić, że tego typu projekty wpływają również na zapotrzebowanie w regionie na dodatkowe usługi, popyt na materiały inwestycyjne i obrotowe.

## Województwo lubelskie

**Działanie 4:** Różnicowanie działalności na obszarach wiejskich

**Schemat 4.2:** Tworzenie miejsc pracy na obszarach wiejskich

**Tytuł projektu:** Dokończenie budowy oraz adaptacja dwóch obiektów do celów szkoleniowo-konferencyjnych i biurowo-mieszkalnych

Gmina Janów Podlaski w powiecie białskim (województwo lubelskie) położona w północno-wschodniej części województwa Lubelskiego jest typową gminą rolniczą – użytki rolne stanowią 74% powierzchni. Rolniczy charakter jednostki przekłada się na strukturę zatrudnienia w gminie, w której ponad połowa mieszkańców pracuje w rolnictwie. Niewątpliwym atutem gminy są atrakcyjne i zróżnicowane walory środowiska przyrodniczego. Niepoddana regulacji rzeka Bug z szeroką pradoliną i licznymi starorzeczami, dopływami i oczkami wodnymi, bogata szata roślinna oraz rzeźba terenu zdecydowały o utworzeniu w 1994 r. Parku krajobrazowego „Podlaski przełom Bugu”, który jest skarbem regionu o randze międzynarodowej, krajowej oraz regionalnej i wyróżnia się na mapie dzisiejszej Europy. Takie uwarunkowania stwarzają wspaniałe warunki do rozwoju turystyki jako ważnej dziedziny rozwoju gospodarczego. Władze gminne chętnie widzą inicjatywy, które sprzyjają wzrostowi poziomu świadczonych usług turystycznych i agroturystycznych w zakresie standardów wynajmowanych pomieszczeń i atrakcyjności oferty pobytu turystów, które promują walory przyrodnicze regionu.

W kotlinie z malowniczym zalewem na 53 ha beneficjenci Programu SAPARD prowadzą gospodarstwo, w którym poza uprawą zbóż, od 1996 prowadzą również pensjonat „Uroczysko Zaborek”. W ciągu 10 lat kupowali oraz przystosowywali do potrzeb hotelowych zabudówki drewnianej architektury. Tak powstał kompleks z bielonym dworkiem, starą plebanią, wiatrakami i gontem krytym zaściankiem. Położenie gospodarstwa na terenie Parku Krajobrazowego „Podlaski przełom Bugu” oraz bliskość słynnej stadniny koni arabskich stały się atutem oraz inspiracją dla właścicieli dla dalszego rozwoju podjętej działalności. W pensjonacie organizowane są atrakcje promujące piękno otaczającej przyrody m. in. spływy tratwami po Bugu, przejażdżki wozami i zimowe kuligi po terenie parku przyrodniczego. Imprezy z udziałem zespołów folklorystycznych, pokazy ginących zawodów i rzemiosł pod patronatem Koła Gospodyń Wiejskich z miejscowości Hrudy (praca kowala, stolarza, przędzenie, tkanie na krosnach, ubijanie masła), pokazy zabaw w czasie Noccy Świętojańskiej to kolejne atrakcje kultywujące kulturę ludową i obyczaje. Dbano o szczegóły tradycji regionalnych wspierana jest poprzez dania staropolskiej

i podlaskiej kuchni w postaci m. in. pierogów z soczewicą i kasza gryczaną, pyz ze słoniną czy krupniku z „gulgamii”.

Funkcjonowanie takiego obiektu jak pensjonat jest ważne z punktu widzenia różnorodności zatrudnienia oraz miejsc pracy poza rolnictwem. Zatrudnienie na stałe w pensjonacie posiada 10 osób. Dodatkowo praktykowane jest zatrudnienie sezonowe w zależności od potrzeb związanych z obsługą gości.

Program SAPARD otworzył przed gospodarstwem nowe możliwości finansowania planowanych przedsięwzięć zmierzających m. in. do poprawy warunków wypoczynku oraz rozwoju zaplecza turystycznego. Właściciele pensjonatu w ramach projektu realizowanego od kwietnia do września 2004 roku dokończyli budowę



Budynek drewnianego kościoła zaadaptowany na salę konferencyjną

i adaptację przeniesionego drewnianego kościoła na cele konferencyjno-szkoleniowe oraz dokończyli budowę, wykończyli i wyposażyli budynek biurowo-mieszkalny. Dotację w wysokości około 98 tys. zł przeznaczono na dokończenie prac budowlanych i wykończeniowych takich jak: zakup stolarki okiennej, wykonanie elewacji, instalacji elektrycznej, telefonicznej, C. O. i alarmowej.

Realizacja tego przedsięwzięcia wpłynęła bezpośrednio na skalę świadczonych usług poprzez poszerzenie oferty o profesjonalną organizację szkoleń i konferencji (wykonane zostały dwie sale konferencyjne z pełnym wyposażeniem), pozwoliła też lepiej wykorzystać posiadaną bazę hotelowo-gastro-nomiczną.



Fragment sufitu w budynku konferencyjnym

Istotnym aspektem projektu był wpływ na zmniejszenie występującego na terenie gminy bezrobocia poprzez zatrudnienie trzech dodatkowych osób. Zrealizowany projekt przyczynia się do szeroko pojętego promowania polskiej i regionalnej kultury, przyrody oraz interesującej architektury sakralnej i świeckiej. Właściciele pensjonatu aktywizują również społeczność lokalną poprzez organizowanie występów zespołów folklorystycznych. Te elementy oraz plenerowa architektura tworzą klimat staroświeckiego zaścianka, a wysiłek gospodarzy włożony w projekty zmierzające do poprawienia jakości oferowanych usług jest doceniany przez wiele osób z kraju i zagranicy wypoczywających w Zaborku. Ta ciekawa inicjatywa, jak pokazuje dotychczasowe doświadczenie beneficjentów, ma szansę zarówno na wierną klientelę, jaki na dalszy rozwój.

## 4.3 Makroregion południowo-wschodni

### Województwo świętokrzyskie

**Działanie 2:** Inwestycje w gospodarstwach rolnych

**Schemat 2.1:** Restrukturyzacja produkcji mleka

**Tytuł projektu:** Modernizacja budynku obory poprzez zakup i instalację urządzeń oraz zakup 25 szt. jałowic hodowlanych

Gospodarstwo beneficjenta położone jest w gminie Włoszczowa, w powiecie włoszczowskim. Jest to gmina miejsko-wiejska, w której ponad połowa mieszkańców żyje w mieście. Grunty orne zajmują 52% powierzchni gminy, a 39% stanowią lasy. Niska jakość gleb znacząco ogranicza rentowność roślinnej produkcji rolniczej. Sytuację pogarsza duże rozdrobnienie gospodarstw. Głównym przedsiębiorstwem działającym na terenie gminy jest Okręgowa Spółdzielnia Mleczarska, której obecność determinuje decyzje gospodarcze wielu okolicznych rolników.

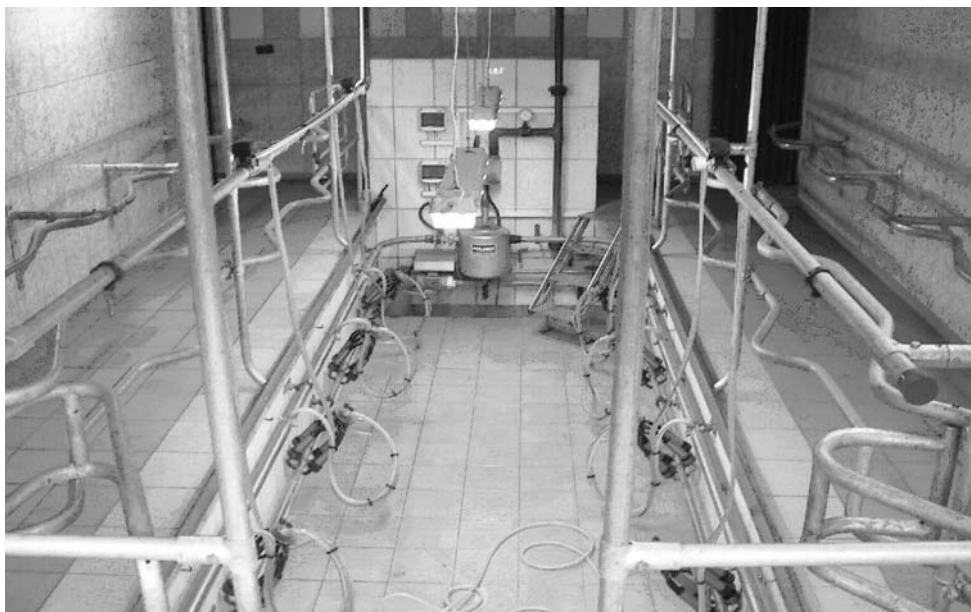
Przykładem tego jest prezentowane gospodarstwo, które uzyskało wsparcie z Programu SAPARD na rozwój produkcji mleczarskiej. Omawiane gospodarstwo, o powierzchni 34 ha (18 ha gruntów ornych i 16 ha trwałych użytków zielonych), specjalizuje się w produkcji mlecznej i jest zarządzane przez dwie osoby. Aktualnie w gospodarstwie utrzymywanych jest 35 krów mlecznych o średniej wydajności 5800 l rocznie. Ponadto prowadzona jest produkcja roślinna – pszenicy, przemyta oraz kukurydzy na kiszonkę. Gospodarstwo w pełnym zakresie spełnia standardy w zakresie pozyskiwania mleka, ochrony środowiska oraz dobrostanu zwierząt.

W listopadzie 2003 r. przy wsparciu z Programu SAPARD beneficjent rozpoczął inwestycję, w ramach której podjęte zostały następujące działania:

- budowa obory o powierzchni 840 m<sup>2</sup>,
- zakup hali udojowej typu „rybia ość” – Panorma 2x4,
- zakup schładzalnika mleka o pojemności 2200 l,
- zakup 25 sztuk jałowic rasy NCB,
- zakup ciągnika rolniczego New Holland.



Budynek obory



Hala udojowa typu „rybia ość”

Projekt zakończono w styczniu 2004 r. Beneficjent otrzymał dofinansowanie w wysokości około 130 tys. zł. Zasięg przeprowadzonych inwestycji pokazuje, że gospodarstwo beneficjenta przed realizacją projektu i po to dwa różne gospodarstwa. W krótkim czasie dokonane zostały bardzo poważne zmiany, które mimo znaczących kosztów (beneficjent jest zobowiązany do współfinansowania podjętej inwestycji) są inwestycją długookresową pozwalającą na stabilny rozwój i poprawę rentowności gospodarstwa. Mechanizacja udoju, dzięki zakupowi hali udojowej była koniecznym przedsięwzięciem w związku z powiększeniem stada. Typ zakupionej hali pozwala na jednoczesne dojenie 8 krów i tym samym wydojenie wszystkich zwierząt zajmuje około godziny. Inną istotną zaletą tego typu hali udojowej jest jej modułowy charakter umożliwiający dobudowę liczby stanowisk w przypadku znacznego powiększenia stada. Do tego też będą dążyli właściciele gospodarstwa ponieważ zbudowana obora może pomieścić aż 81 zwierząt. Gospodarze nadal interesują się możliwościami pomocy jakie oferuje ARiMR i starają się o pozyskanie kolejnych środków w ramach SPO „Restrukturyzacja...”.

## Województwo podkarpackie

**Działanie 4:** Różnicowanie działalności gospodarczej na obszarach wiejskich  
**Schemat 4.2:** Tworzenie miejsc pracy na obszarach wiejskich

**Tytuł projektu:** Rozbudowa i modernizacja bazy gastronomiczno-turystycznej na stoku Kamienna Laworta

Beneficjentem pomocy w ramach Programu SAPARD było przedsiębiorstwo z południowo wschodniego zakątka Polski, w województwie podkarpackim. Firma prowadzi wyciąg narciarski orczykowy w malowniczym miejscu, otoczonym ze wszystkich stron wzgórzami, na stoku góry Kamienna Laworta oraz świadczy usługi turystyczno-gastronomiczne. Stok jest najdłuższą i najbardziej atrakcyjną trasą narciarską na terenie Bieszczad, wspaniałym miejscem do wypoczynku i uprawiania sportów, zwłaszcza zimowych. Trasy narciarskie są odpowiednio przygotowywane i dość długo utrzymuje się tu śnieg. Aby w pełni wykorzystać wspaniałe walory przyrodnicze tego miejsca firma-beneficjent uruchomiła nowe wyciągi narciarskie na terenie Bieszczad. W 2003 roku uruchomiono pierwszy wyciąg krzeselkowy, co zwiększyło ruch turystyczny w okolicy.

W wyniku zrealizowanego przedsięwzięcia w ramach Programu SAPARD w 2004 r. na kwotę 190 tys. zł zmodernizowano zaplecze gastronomiczne przy pomocy nowoczesnego sprzętu, wybudowano strzeżone parkingi dla klientów oraz wyposażono istniejącą wypożyczalnię w sprzęt narciarski. Realizacja projektu przyczyniła się do utworzenia 6 nowych miejsc pracy. Pracownicy zatrudnieni zostali w nowo rozbudowanej restauracji, przy obsłudze parkingów oraz wypożyczalni sprzętu narciarskiego. Ma to szczególne znaczenie na terenie o bardzo wysokim bezrobociu. Dzięki tej inwestycji podniosła się wartość przedsiębiorstwa na rynku oraz zwiększyła się jego konkurencyjność. Nowa restauracja dała możliwość organizowania wielu imprez okolicznościowych (np. wesel) przez cały rok, z wykorzystaniem dostępnych obecnie 40-tu miejsc noclegowych, a także spotkań młodzieży i integracji środowiska lokalnego.

Z usług firmy korzystają turyści indywidualni, zorganizowane grupy i to zarówno z kraju, jak i z zagranicy. Okoliczne gospodarstwa agroturystyczne mogą udostępniać swoją bazę noclegową przybywającym tutaj miłośnikom narciarstwa. Firma aktywnie promuje swoje usługi zachęcając do korzystania z nich poprzez informacje w lokalnym radiu, publikacje ukazujące się w różnego rodzaju czasopismach, ulotki reklamowe, a przede wszystkim własną stroną internetową. Od momentu

zrealizowania inwestycji zainteresowanie turystów tym miejscem wzrosło nawet o 90%.



Wnętrze restauracji na stoku „Kamienna Laworta”



Stok „Kamienna Laworta”

Beneficjent planuje dalszy rozwój swojej działalności, być może kolejny wyciąg, następne miejsca noclegowe, by tym samym przyczynić się do dalszego rozwoju wschodniej części regionu bieszczadzkiego. Oprócz jednorazowego udziału w Programie SAPARD beneficjent nie skorzystał z innych możliwości pomocy publicznej, ale w miarę potrzeb, rozważa taką możliwość w przyszłości.

## Województwo małopolskie

**Działanie 4:** Różnicowanie działalności na obszarach wiejskich.

**Schemat 4.2:** Tworzenie miejsc pracy na obszarach wiejskich

**Tytuł projektu:** Rozbudowa Folwarku ZALESIE – budowa części restauracyjno-hotelowej łączącej istniejące budynki

Powiat wielicki w województwie małopolskim położony jest w bezpośrednim sąsiedztwie Krakowa, w obrębie wysoko zurbanizowanego pasma, przecinającego południową Polskę. Południowa część powiatu leży w obszarze Pogórza Wielickiego, a północna część w zwężającej się ku zachodowi Kotlinie Sandomierskiej, przechodzącej w tzw. Bramę Krakowską. Na szczycie góry z panoramą na Beskidy i Babią Górę znajduje się Folwark Zalesie, który otaczają pola, lasy i łąki (30 ha terenu). Jego właściciele mogą poszczycić się 200 letnią historią, podczas której powstawały kolejne budynki, obecnie zaadoptowane na folwarczną restaurację. Folwark oferuje usługi polegające na obsłudze organizacyjnej i gastronomicznej wszelkiego rodzaju imprez okolicznościowych i rekreacyjnych (konferencje, sympozja, bankiety etc.). Swoim gościom może zaproponować niezapomniane wędrówki krajoznawcze, pieszo lub bryczkami, pięknymi szlakami leśnymi, a następnie kulinarną ucztę.

Folwark aktywnie współpracuje z gminą Wieliczka i Dobczyce organizując imprezy okolicznościowe m. in. dla przedstawicieli miast partnerskich oraz promując miejscową kulturę oraz obyczaje poprzez prowadzenie zespołu tańca i śpiewu oraz skansenu sprzętów używanych w gospodarstwach rolnych i domostwie. Wieczory

kabaretowe, wieczory folklorystyczne z tradycyjną kuchnią, biesiady przy ognisku są wspaniałą formą rekreacji dla grup zorganizowanych i turystów indywidualnych. Dodatkową atrakcją są organizowane wystawy rękodzieła artystycznego: kowalstwo, garncarstwo, rzeźbiarstwo, koronczarstwo etc. Atutem folwarku jest fakt, że jest on jedyną firmą w powiecie, która świadczy tego typu usługi dla bardzo dużych grup.



Folwark Zalesie



Wnętrze restauracyjne Folwarku

Istniejąca nisza rynkowa oraz popyt na takie usługi stworzyły podatny grunt dla kolejnych planów inwestycyjnych. Właściciele zdecydowali się na budowę części restauracyjno-hotelowej łączącej istniejące już budynki – stan surowy oraz wyposażenie części gastronomicznej nowego budynku. Oferta Programu SAPARD stała się dodatkowym motywem złożenia wniosku aplikacyjnego. Inwestycję zrealizowano od kwietnia do października 2004 roku uzyskując dofinansowanie z pomocy przedakcesyjnej w wysokości 210 000 zł. Oceniając wpływ podjętej inwestycji na środowisko lokalne należy podkreślić jej rolę w generowaniu nowych miejsc pracy i przeciwdziałaniu bezrobociu w gminie. Do czasu rozpoczęcia inwestycji zatrudnionych było trzech właścicieli oraz pracownicy sezonowi w ramach umowy zlecenia. Dzięki projektowi stworzonych zostało 6 dodatkowych miejsc pracy, a po oddaniu do użytku części hotelowej planowane jest stworzenie dodatkowych miejsc pracy. Jednocześnie firma zwiększy zatrudnienie pracowników sezonowych. Właściciele przewidują, że będą mogli obsłużyć 20 000 osób rocznie, a poszerzenie oferty rekreacyjnej powinno zachęcić turystów do poznawania tego regionu Małopolski.

## Województwo śląskie

**Działanie 2:** Inwestycje w gospodarstwach rolnych

**Schemat 2.2:** Modernizacja gospodarstw specjalizujących się w produkcji zwierząt rzeźnych

**Tytuł projektu:** Zakup maszyn i urządzeń do produkcji rolnej

Gospodarstwo o powierzchni użytków rolnych 139,51 ha zajmuje się produkcją trzody chlewnej w cyklu zamkniętym (posiada 10 stanowisk dla macior). Oprócz tego prowadzi produkcję zbóż na powierzchni 135 ha. W związku ze skalą prowadzonej działalności na terenie gospodarstwa znajdują się silosy zbożowe o łącznej pojemności 600 T, suszarnia kompaktowa. W gospodarstwie pracuje 5 osób. Program SAPARD stworzył dodatkowe możliwości finansowania planów inwestycyjnych właścicieli gospodarstwa. Na tym etapie rozwoju zmierzano do unowocześnienia technologicznego poprzez rozbudowę nowoczesnego parku maszynowego. Projekt przedłożony do współfinansowania SAPARD obejmował zakup następujących maszyn i urządzeń:

- ciągnik rolniczy, brona zespolona, siewnik, mieszalnik do pasz z rozdrabniaczem, kombajn zbożowy, opryskiwacz, pług IBS, brona talerzowa,
- suszarnia kompaktowa, wialnia, silos farmerski.



Ciągnik New Holland TM 175

Powyższe przedsięwzięcie realizowano od listopada 2003 r. do lipca 2004 roku. Ogółem w ramach projektu do beneficjenta trafiła dotacja z programu SAPARD w kwocie 348 tys. zł.



System suszarniczo-wialniczy

Przedsięwzięcie zrealizowane przez Beneficjenta wpłynęło bezpośrednio na poprawę efektywności produkcji oraz organizacji pracy w gospodarstwie. Nastąpiła również poprawa jakości wykonywanych zabiegów agrotechnicznych poprzez wyrównanie powierzchni gleby, równomierne schody. Samoczynne pobieranie zboża z silosu i przygotowywanie paszy dla danej grupy żywieniowej pozwoliło na uniknięcie workowania pasz. Ważnym aspektem poprawy organizacji pracy stało się zmniejszenie kosztów napraw i remontów maszyn. Beneficjent dzięki podjętym przedsięwzięciom zakupu obiektu magazynowo-suszarniczego mógł wprowadzić do uprawy rzepak ozimy. W efekcie końcowym projekt przyczynił się do wzrostu konkurencyjności gospodarstwa, a inicjatywa została doceniona poprzez przyznanie następujących tytułów i nagród:

- Tytuł dla „Najlepszego beneficjenta Programu SAPARD, Dz. 2 województwa śląskiego” nadany przez Ministra Rolnictwa;
- Dyplom za „Najlepszą inwestycję w Dz. 2 Programu SAPARD w województwie śląskim” w 2004 roku;
- „Złoty Laur Umiejętności Kompetencji” nadany w 2005 roku przez Regionalną Izbę Przemysłowo-Handlową w Częstochowie;
- Dyplom Starosty Kłobuckiego za szczególne osiągnięcia w produkcji rolnej w 2005 roku, przyznany w trakcie Dożynek Jasnogórskich w Częstochowie.

## 4.4 Makroregion południowo-wschodni

### Województwo dolnośląskie

**Działanie 4:** Różnicowanie działalności gospodarczej na obszarach wiejskich

**Schemat 4.2:** Tworzenie miejsc pracy na obszarach wiejskich

**Tytuł projektu:** Przebudowa i modernizacja obiektu w celu utworzenia ośrodka opieki nad osobami z chorobą Alzheimera

Prezentowany projekt został zrealizowany w miejscowości Sokołowsko, na terenie gminy miejskiej Mieroszów, w powiecie wałbrzyskim. Zaplanowana przez beneficjenta inwestycja nawiązuje do historii tej gminy, a przy tym odpowiada na bardzo współczesne problemy społeczne związane z opieką nad starszymi i chorymi ludźmi.

Miejscowość Sokołowsko, położona w Gminie Mieroszów, funkcjonowała jako ośrodek leczniczo-turystyczny już od połowy XIX wieku. Jej atut stanowi centralne położenie w Górach Kamiennych oraz dobrze zachowane środowisko naturalne. Obecnie część obiektów, które pełniły funkcje zakładów leczniczych wymaga odrestaurowania, ale ze względu na swoją wartość zabytkową i ciekawą architekturę przyciągają wielu turystów.

Atuty gminy, zarówno te historyczne jak i środowiskowe zostały wykorzystane przez beneficjentkę Programu SAPARD, która wykupiła od gminy jeden z budynków sanatoryjnych w sierpniu 2002 r., a następnie w 2004 r. otrzymała dotację od ARiMR na przebudowę i modernizację obiektu. W ramach otrzymanej dotacji w wysokości 210 tys. zł wykonane zostały prace ogólnobudowlane, elewacje, tynki wewnętrzne, drogi dojazdowe, place postojowe oraz grodzienia. W trakcie realizacji inwestycji nie dokonywano żadnych zmian w stosunku do oryginalnie założonych planów.

Ośrodek pod nazwą – Niepubliczny Zakład Opiekuńczo – Leczniczy o profilu psychogeriatrycznym „Inter-med” – rozpoczął działalność w październiku 2004 r. Ośrodek świadczy kompleksowe usługi w zakresie całodobowej opieki nad ludźmi starszymi oraz specjalizuje się w opiece nad osobami cierpiącymi na chorobę Alzheimera. W zakładzie udziela się zarówno opieki dziennej jak i całodobowej i może tam przebywać jednocześnie około 50 pensjonariuszy. Osoby przebywające w ośrodku znajdują się pod fachową opieką lekarzy specjalistów w zakresie chorób wewnętrznych, neurologów, psychiatrów, fizykoterapeutów oraz personelu pie-

łęgniarskiego. W wyniku realizacji projektu utworzonych zostało 12 miejsc pracy. Docelowo w placówce ma być stworzone 37 etatów. Właścicielka ośrodka liczy, iż swoją ofertą zainteresuje osoby spoza Polski (Niemcy).

Beneficjentka Programu SAPARD planuje dalszy rozwój swojego ośrodka. Ciekawym pomysłem jest stworzenie nowej formy usługi dla osób znajdujących się w początkowej fazie choroby. Beneficjentka planuje stworzenie „mieszkań opiekuńczych”, zbudowanych w pobliżu ośrodka, dzięki czemu ich mieszkańcy mieliby dostęp do fachowej obsługi medycznej i opiekuńczej, ale przy tym mogliby cieszyć się znacznym stopniem swobody i samodzielności. Pomysł ten zrodził się w wyniku obserwacji starszych małżeństw, w których jedna osoba zapada na chorobę, a współmałżonek nie jest w stanie samodzielnie poradzić sobie z opieką, jak również nie chce opuszczać bliskiej osoby. Mieszkania opiekuńcze pozwoliłyby na dalsze wspólne życie przy zmniejszeniu obciążeń dla osoby zdrowej oraz zapewnieniu lepszej opieki dla chorego członka rodziny.



Taras zimowy



Budynek ośrodka

Pomysły i plany rozwojowe beneficjenta wychodzą naprzeciw sytuacji demograficznej Polski oraz przyczyniają się do rozwoju rynku na tego typu usługi. Obecnie, o bardzo słabo rozwiniętej sieci instytucji wpierających osoby w podeszłym wieku świadczy fakt, iż na Dolnym Śląsku, prezentowana instytucja jest jedyną tego rodzaju. Tym samym realizacja tej inwestycji stanowi dobry początek i zachętę dla kolejnych tego typu przedsięwzięć. Oprócz stworzenia profesjonalnego ośrodka nad osobami cierpiącymi na choroby wieku starczego, zakład w Sokołowsku umożliwił pracę 12 osobom, co jest tytułowym celem schematu pomocowego z którego skorzystał beneficjent. Informacja ta jest niezwykle ważna z lokalnego punktu widzenia – właściciele ośrodka tworząc kolejne plany inwestycyjne nie tylko będą chcieli zatrudniać nowe osoby, ale też stają się poważną firmą lokalną, której sprawne działanie jest, między innymi, warunkowane istnieniem rozbudowanego zaplecza infrastrukturalnego (lokalne usługi, w tym np.: usługi dostawcze).

## Województwo opolskie

**Działanie 4:** Różnicowanie działalności rolniczej na obszarach wiejskich  
**Schemat 4.2:** Tworzenie miejsc pracy na obszarach wiejskich

**Tytuł projektu:** Utworzenie restauracji plenerowej w Gogolinie wraz z terenami rekreacyjnymi

Prezentowana poniżej inwestycja została zrealizowana w mieście Gogolin liczącym niespełna 6,5 tys. mieszkańców (gmina Gogolin, powiat krapkowicki). Gmina znajduje się w pobliżu ważnych linii kolejowych i drogowych (np.: Wrocław – Kraków). Istotnym impulsem, który może nadać nowy kierunek rozwoju gminy stanowi planowany port lotniczy w położonym nieopodal Kamieniu Śląskim. Koncentracja gminy na inwestycjach budowlanych (zaplecze hotelowo-gastronomiczne dla biznesu) może więc przynieść w dłuższej perspektywie czasowej bardzo pozytywne efekty dla tego terenu. Dogodne warunki jeśli chodzi o dostępność gminy oraz plany inwestycyjne władz gminy ukierunkowane na rozwój infrastruktury usługowej stawiają dofinansowany w ramach Programu SAPARD projekt w rzędzie istotnych i obiecujących inwestycji.

Gospodarstwo beneficjenta obejmuje działki o łącznej powierzchni 0,9 ha i znajduje się w pobliżu miejskiego kompleksu sportowo-rekreacyjnego obejmującego dwa baseny (kryty i otwarty) oraz stadion sportowy. Podstawowym przedmiotem działalności beneficjenta są usługi cateringowe (przygotowywanie i dostarczanie żywności dla odbiorców zewnętrznych). W ramach przedsięwzięcia dofinansowanego ze środków SAPARD w wysokości niecałych 179 tys. zł. beneficjent zaplanował budowę restauracji plenerowej z terenami rekreacyjnymi. Inwestycja obejmowała budowę obiektów budowlanych, zakup maszyn, urządzeń, narzędzi, wyposażenia oraz zagospodarowania terenu. W wyniku zrealizowanego przedsięwzięcia (łącznie z wkładem finansowym beneficjenta) uruchomiono:

- zadaszony grill z 40 miejscami siedzącymi,
- dwa zadaszone bufet-bary,
- zadaszoną scenę plenerową z nagłośnieniem, oświetleniem i parkietem tanecznym (150 miejsc siedzących),
- oczko wodne z kaskadą i mostkiem, alejki spacerowe z ławkami, ogródki skalne,
- plac zabaw dla dzieci i teren do gier terenowych,
- zaplecze sanitarne i miejsca parkingowe.



Alejka spacerowa z ławkami, otoczona ozdobnymi roślinami,  
w dalszej perspektywie grill na powietrzu

Wybudowana restauracja może obsługiwać klientów indywidualnych i grupowych. Beneficjent zakłada, iż rocznie będzie w tym miejscu organizowane ok. 30 większych imprez.

Najważniejszym wymiernym efektem realizacji tego przedsięwzięcia jest stworzenie 6 nowych miejsc pracy – 1 etat ogrodnika oraz 5 etatów kelnerów/bufetowych/sprzedawców. W dalszej kolejności można zakładać, iż sukces tej inwestycji pobudzi inne tego typu dzia-

łania na terenie gminy. Jest to szczególnie istotne w kontekście wspomnianych już planów inwestycyjnych władz gminy w kierunku rozwoju sektora usług gastronomiczno-hotelarskich. Na to wszystko nakłada się ograniczona możliwość rozwoju gminy w sektorze rolnym, co tym bardziej powinno skłaniać jej mieszkańców do poszukiwania nowych lub dodatkowych źródeł dochodu, w tym przede wszystkim poza rolnictwem (w Gogolinie grunty orne zajmują nieco ponad 1/3 powierzchni i dominują słabe gleby V i VI klasy). Zwiększenie atrakcyjności miasta, również dzięki inwestycji beneficjenta Programu SAPARD, powinno procentować w przyszłości polepszeniem kondycji ekonomicznej tego terenu oraz ograniczeniem odpływu ludności do większych aglomeracji miejskich.

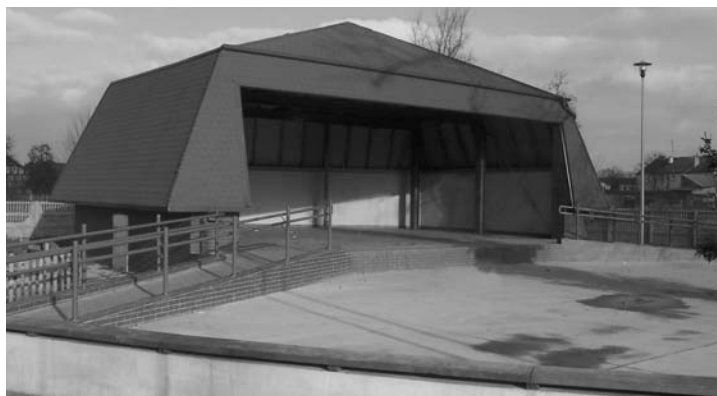
## Województwo lubuskie

**Działanie 4:** Różnicowanie działalności rolniczej na obszarach wiejskich  
**Schemat 4.3:** Publiczna infrastruktura turystyczna na obszarach wiejskich

**Tytuł projektu:** Teren rekreacyjno-wypoczynkowy w miejscowości Słońsk

Gmina Słońsk leży w północno-zachodniej części województwa lubuskiego w powiecie sulęcińskim, 15 km od przejścia granicznego w Kostrzynie nad Odrą. Zamieszkuje ją ok. 5 000 mieszkańców. Dla tej rolniczej gminy jednym z atutów jest korzystne położenie i otaczająca przyroda. 1/3 powierzchni zajmuje unikalny w skali Europy Park Narodowy „Ujście Warty” z malowniczymi obszarami wodnymi, kanałami i rozlewiskami. Stwierdzono tu występowanie 248 gatunków ptaków, 36 gatunków ssaków i 35 gatunków ryb. Zasobne w grzyby lasy oraz jezioro Rada-chowskie są ogromnym potencjałem dla rozwoju turystyki kwalifikowanej, a miłośnicy historii znajdą tu wiele pamiątek związanych z Zakonem Joannitów (m. in. kościół i ruiny zamku joannitów).

Z uwagi na promowany przez władze gminne rozwój turystyki, prężnie rozwija się baza noclegowa w hotelach, gospodarstwach agroturystycznych oraz wzrasta liczba restauracji i punktów gastronomicznych. Z uwagi na znaczenie agroturystyki dla gospodarstw rolnych w gminie organizowane są spotkania oraz szkolenia w tym zakresie. Jednocześnie władze gminne widząc potrzebę zorganizowania miejsca wypoczynku dla mieszkańców stworzyły koncepcję zagospodarowania terenu rekreacyjno-wypoczynkowego. Gmina uzyskała na ten cel dotację w wysokości ok. 104



Muszla koncertowa

tys. zł z Programu SAPARD. W ramach projektu wybudowano muszlę koncertową wraz z oświetleniem zewnętrznym i zewnętrznym i z placem do tańca – pełniącego także funkcję widowni oraz plac zabaw dla dzieci wraz z urządzeniami.



Plac zabaw dla najmłodszych mieszkańców gminy Słońsk

Powyższa inwestycja umożliwi integrację, aktywny wypoczynek i kontakt mieszkańców z kulturą, będąc miejscem spotkań miejscowych artystów. Władze gminne zapewniają bardzo bogaty kalendarz imprez kulturalnych (np. XI Międzynarodowy Art-Plener oraz warsztaty twórcze), również imprezy z udziałem przedstawicieli partnerów zagranicznych. Gmina występowała również o dotacje z innych funduszy strukturalnych. Dzięki tej pomocy wybudowano boiska sportowe. W przyszłości władze gminy planują ubieganie się o kolejne środki unijne, które pozwolą im na stworzenie kompleksowej bazy rekreacyjno-sportowej.

## 4.5 Makroregion północny

### Województwo zachodniopomorskie

**Działanie 4:** Różnicowanie działalności gospodarczej na obszarach wiejskich

**Schemat 4.2:** Tworzenie miejsc pracy na obszarach wiejskich

**Tytuł projektu:** Remont budynku wraz z wyposażeniem, zakup zwierząt i urządzenia mechanicznego „Rodeo” pod usługi rekreacyjno-turystyczne

Gospodarstwo rodzinne, w którym przeprowadzona została zaprezentowana poniżej inwestycja znajduje się we wsi Zieleniewo w powiecie kołobrzeskim, w odległości 4 km od morza oraz 2 km od miasta Kołobrzeg. Jest to niewielkie, niespełna 3 hektarowe gospodarstwo, w którym skoncentrowano się na działalności agroturystycznej. Niedaleka odległość od morza, ale też nie na tyle bliska by wystarczyło turystom zapewnić bazę noclegową, skłoniła właścicieli do stworzenia bogatszej oferty turystycznej. W 2004 r. do ARiMR wpłynął niecodzienny wniosek na dofinansowanie gospodarstwa agroturystycznego „Dziki Zachód”. Podpisana umowa na dwuetapową inwestycję, o wartości dofinansowania około 100 tys. zł dotyczyła:

- remontu budynku wraz z wyposażeniem,
- zakupu zwierząt do mini zoo,
- zakupu urządzenia mechanicznego „Rodeo”.

Głównym celem beneficjenta przy ubieganiu się o środki SAPARD było poprawienie standardu realizowanych usług oraz zwiększenie konkurencyjności. Najważniejszym zadaniem wnioskującego było stworzenie odpowiedniej bazy noclegowej, która pozwoliłaby na przyjmowanie większych zorganizowanych grup. W wyniku realizacji inwestycji przygotowano 10 pokoi gościnnych z wyposażeniem i łazienkami oraz zapewniono zaplecze kuchenne. Jednocześnie w gospodarstwie może przebywać 25 osób z noclegiem. W dalszej kolejności, w ramach poszerzenia oferty turystycznej, beneficjent dokupił urządzenie mechaniczne „Rodeo” do miasteczka westernowego, 4 konie (beneficjent udziela się w klubie jeździeckim) oraz wielbłąda do prowadzonego mini zoo.



Wigwamy w wiosce indiańskiej

Aktualna oferta gospodarstwa agroturystycznego „Dziaki Zachód” obejmuje takie atrakcje jak zabawy w wiosce indiańskiej i miasteczku westernowym, pokazy z udziałem koni, naukę jazdy konnej, mini zoo z oswojonymi zwierzętami, konne wycieczki po okolicy, ogrody i place zabaw dla dzieci. Gospodarstwo jest wyposażone w budynki mieszkalne dla gości (motel), salę do ping-ponga, ściankę wspinaczkową oraz „kuchnię szeryfa”. Stworzona oferta w gospodarstwie będzie cała czas wzbogacana pod kątem potrzeb potencjalnych gości. Właściciele liczą przy tym na turystów z sąsiednich krajów – Niemiec i Skandynawii.

W wyniku realizacji projektu stworzone zostały trzy miejsca pracy – w miasteczku indiańskim, kuchni oraz małym zoo. Beneficjent szacuje, iż w wyniku wykonania tej inwestycji dochód jego gospodarstwa powinien wzrosnąć o 50%. Poza pozytywnym efektem dochodowym oraz utworzeniem miejsc pracy, specyficzny typ gospodarstwa wzbogaca życie okolicznych mieszkańców. Gospodarstwo, poprzez rozbudowę swojej infrastruktury obsługuje nie tylko przyjezdnych gości, ale oferuje mieszkańcom Zieleniowa uczestnictwo w licznych organizowanych przez siebie imprezach. Ponadto, jak twierdzą właściciele gospodarstwa, ich przykład zachęci innych do ubiegania się o fundusze unijne.

W tym roku właściciel gospodarstwa otrzymał II nagrodę w IV edycji Ogólnopolskiego konkursu „Sposób na sukces” na najlepsze działanie kreujące przedsiębiorczość i nowe miejsca pracy na obszarach wiejskich, organizowane przez Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie.

## Województwo pomorskie

**Działanie 2:** Inwestycje w gospodarstwach rolnych

**Schemat 2.3:** Zwiększenie różnorodności produkcji gospodarstw rolnych

**Tytuł projektu:** Zakup stada podstawowego danieli, wykonanie ogrodzeń, odłowni, wiaty, magazyno-paśnika

Prezentowany poniżej projekt został zrealizowany w Strzębelnie w gminie Wejherowo (powiat wejherowski). Gmina znajduje się w obszarze Trójmiejskiego Parku Krajobrazowego. Przedstawiona inwestycja zdecydowanie odbiega od klasycznej inwestycji rolnej, za to doskonale wpisuje się nie tylko w charakter województwa, w którym została zrealizowana, ale również w wielofunkcyjne postrzeganie roli obszarów wiejskich. Teren Pomorza wyróżnia się pod względem czystości ekologicznej oraz kojarzony jest z dużą ilością dzikiej zwierzyny. Gospodarstwo, w którym zrealizowano projekt SAPARD zajmuje 12 ha. Słabe gleby na jego terenie (V i VI klasa ziemi) nie sprzyjają produkcji roślinnej, natomiast bardzo zróżnicowane ukształtowanie terenu (kępy lasów, cztery oczka wodne) stanowią doskonałe miejsce na poprowadzenie hodowli danieli, która jest przedmiotem prezentowanego projektu.

Beneficjent otrzymał dofinansowanie z Programu SAPARD dwukrotnie – w 2003 i 2004r. Całkowita suma pomocy wyniosła około 95 tys. zł. Dofinansowanie w ramach obu projektów dotyczyło:

- zakupu podstawowego stada danieli (w pierwszym z projektów zakupiono 14 łań i 2 byki, w drugim kolejne 12 łań i 1 byka);
- wykonania ogrodzenia kwatery (2650 m) wraz z bramą główną i pięćmioma bramami wewnętrznymi, wykonanie a następnie rozbudowa odłowni, budowa magazynu paśnika i zakup pastucha elektrycznego z alarmem.



Daniel z gośćmi gospodarstwa



Stado danieli na pastwisku

W gospodarstwie mieszka i pracuje jedna osoba, ponieważ opieka nad zwierzętami nie jest czasochłonna (ok. 30 min dziennie), choć wymaga stałej obecności człowieka. Opieka związana jest z uzupełnianiem siana i zboża w paśnikach. Podstawowe dochody gospodarstwa osiągane są z odsprzedaży danieli do dalszej hodowli. W bardzo niewielkim stopniu prowadzona jest sprzedaż mięsa. Prawdziwy rozwój potencjału gospodarstwa jest więc kwestią przyszłości, ale kierunki tego rozwoju są bardzo wszechstronne i inspirujące. W pierwszej kolejności właściciel gospodarstwa chce znacząco powiększyć liczbę posiadanego stada o 120 łani, co pozwoli na zwiększenie dochodu ze sprzedaży mięsa, a także planuje podjąć się rozplodowej hodowli danieli. Właściciel wiąże duże nadzieje na zmiany w ustawodawstwie dotyczące dokonywania odstrzału przez myśliwych zwierzyny w zagrodach. Zmiany w przepisach pozwoliłyby na rozwój działalności myśliwskiej, w tym kultywowanie tradycji myśliwskich związanych z tropieniem i poznawaniem zwyczajów dzikich zwierząt. Połączenie hodowli danieli z myślistwem stoi już tylko o krok od potrzeby stworzenia infrastruktury turystycznej. Rozmach tego przedsięwzięcia oraz bardzo duże zaangażowanie i pasja właściciela gospodarstwa nie tylko dają szansę na faktyczne urzeczywistnienie tych planów, ale też inspirują innych do podjęcia podobnej działalności na tych terenach (beneficjent wspomina o planach powstania kolejnych podobnych hodowli przez osoby, które zachęciły się omawianym przykładem). Realizacja wszystkich pomysłów nie jest możliwa bez kolejnych inwestycji pochłaniających znaczne fundusze. Tu właściciel gospodarstwa nie ukrywa iż nadal bardzo liczy na współpracę z ARiMR, co zresztą ma miejsce dzięki podpisaniu kolejnej umowy w ramach SPO „Restrukturyzacja...”.

Realizacja tego projektu wiąże w sobie wiele pozytywnych aspektów. Najważniejszym z nich, o charakterze długofalowym jest ochrona środowiska i przywrócenie pierwotnych funkcji ziemi – łąk, na których realizowana jest inwestycja. O czym wspomniano już na początku, realizacja projektu pozwoliła na zagospodarowanie bardzo słabych gleb. Jeśli spojrzeć jeszcze dalej, opisana inicjatywa może dać początek kolejnym uzupełniającym je przedsięwzięciom, które wpłyną na rozwój aktywnej turystyki na tym terenie. Samemu właścicielowi gospodarstwa nie brakuje kolejnych pomysłów, ponieważ marzy on o założeniu hodowli koni huculskich.

## Województwo warmińsko-mazurskie

**Działanie 2:** Inwestycje w gospodarstwach rolnych

**Schemat 2.1:** Restrukturyzacja produkcji mleka

**Tytuł projektu:** Zakup i montaż wyposażenia hali udojowej, zakup systemu usuwania obornika, zakup i montaż systemu żywienia, zakup przyczepy samozbierającej, zakup wozu asenizacyjnego, zakup ciągnika rolniczego.

W powiecie (Miłomłyn) prowadzone jest gospodarstwo rodzinne o powierzchni ponad 82 ha, w którym 76 ha stanowią użytki rolne. Gospodarstwo specjalizuje się w produkcji mlecznej (posiada 52 krowy mleczne) ze średnią wydajnością obory na poziomie 6 500 l. Z uwagi na korzystną koniunkturę popytu na mleko (w promieniu 50 km funkcjonują mleczarnie: ICC Pasłęk, POLMLEK Olsztyn, OSM Lubawa, ŁUK-MIŁ Kłuta) właściciele będą kontynuowali produkcję chcąc osiągnąć stan docelowy w liczbie 55 krów dojnych. Ważnym aspektem funkcjonowania gospodarstwa jest wykorzystanie istniejących użytków zielonych z przeznaczeniem na pastwiska i pozyskiwaniem zielonej masy na siano i sianokiszonkę oraz uprawa zbóż paszowych dożywienia inwentarza.

Dążąc do zmniejszenia nakładów pracy właściciele postanowili korzystając z programu SAPARD zrealizować dwa projekty. Pod koniec roku 2003 zakupiono i zamontowano: wyposażenie hali udojowej typu „Rybia ość”, system usuwania obornika typu Delta, system żywienia oraz przyczepę samozbierającą. W związku z wysokimi kosztami przedsięwzięcia beneficjent przy realizacji inwestycji skorzystał z kredytu pomostowego. W celu prowadzenia prawidłowego zagospodarowania gnojowicy i ochrony środowiska zakupiono wóz asenizacyjny. Na ten projekt beneficjent uzyskał dotację z programu SAPARD w kwocie 84 tys. zł. W celu usprawnienia produkcji rolnej właściciele gospodarstwa zakupili ciągnik rolniczy uzyskując kolejną dotację w wysokości 66 tys. zł z Programu SAPARD. Oba projekty przyczyniły się do dalszego rozwoju gospodarstwa rolnego. Właściciel gospodarstwa podkreśla, że w wyniku realizacji w/w przedsięwzięć zmniejszyła się ilość przepracowanych godzin w gospodarstwie pomimo zwiększenia liczebności stada. Uległy poprawie parametry pozyskiwanego mleka oraz zwiększyła się wydajność i jakość uzyskiwanego siana. W wyniku realizacji powyższych projektów beneficjent uzyskał ogółem pomoc w wysokości 150 tys. zł..

Wyniki prezentowanego gospodarstwa są dobrym przykładem dla właścicieli okolicznych gospodarstw, którzy zachęceni sukcesem sąsiada korzystają z form pomocy oferowanej w ramach SPO „Restrukturyzacja i modernizacja rolnictwa oraz rozwój obszarów wiejskich” oraz Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich.



Ciągnik rolniczy ZETOR 10641

## **5. ZAKOŃCZENIE**

Program SAPARD był pierwszym unijnym programem pomocowym, który w pełni miał odwzorować sposób zarządzania, wdrażania oraz pozyskiwania wsparcia finansowego dostępnego podmiotom sektora rolnego w krajach „starej 15”. W społecznej świadomości SAPARD utrwalił się więc jako pomoc dla tego właśnie sektora. Przegląd schematów pomocowych zaprezentowanych w niniejszej publikacji na przykładzie Programu SAPARD pozwala zauważyć jak bardzo zróżnicowane były to instrumenty pomocy, poczynszy od podmiotów, które mogły się ubiegać o pomoc, a skończywszy na rodzaju możliwych do podjęcia inwestycji.

W Programie SAPARD nie zabrakło podstawowych schematów pomocy, z których mogły skorzystać podmioty zajmujące się podstawową produkcją rolną (np.: produkcja zwierząt rzeźnych czy chów i hodowla krów mlecznych) oraz przetwórstwem rolno-spożywczym. Działania te miały szczególne znaczenie jeszcze przed wstąpieniem do UE, ponieważ istotnym elementem warunkującym obecność polskich produktów rolnych na wspólnym rynku UE była szybka modernizacja sektora rolno-spożywczego i dostosowanie do standardów UE w zakresie norm higienicznych i weterynaryjnych. Obok działań wzmacniających konkurencyjność branży rolniczej, realizowane były projekty poprawiające jakość życia na obszarach wiejskich – czy to przez działania różnicujące dochody gospodarstw rolnych czy inwestycje związane z rozwojem infrastruktury na obszarach wiejskich.

Beneficjenci, których projekty zaprezentowano w niniejszym tekście, podkreślali nie tylko pozytywny wpływ Programu na swoją indywidualną sytuację, ale wielokrotnie przyznawali iż byli inspiracją i wyraźną zachętą dla innych osób, które zdecydowały się na udział jeszcze w Programie SAPARD lub w późniejszych programach oferowanych po wejściu Polski do UE. Co nie mniej istotne, mimo istniejących w Programie różnego typu barier (np.: proceduralnych, finansowanych), na które zwracali uwagę beneficjenci, spora ich część albo skorzystała po raz drugi z pomocy ARiMR albo to planuje. To pokazuje, że Program spełnił również ważną rolę promocyjną oraz edukacyjną – nie tylko wobec instytucji wdrażających, ale również w odniesieniu do obecnych i przyszłych beneficjentów pomocy UE.